ઢોલ

આદિવાસી બોલીનું સામયિક

પંચમહાલી ભિલી

અંક ૧ : ઓગસ્ટ ૧૯૯૮

ઢોલ

આદિવાસી બોલીનું સામયિક

મુખ્ય સંપાદક : અરુણા જોશી
પંચમહાલી ભિલી આવૃત્તિના સંપાદક : કરણસિંહ ભાભોર

ભાષા સંશોધન-પ્રકાશન કેન્દ્ર

ઢોલ : આદિવાસી બોલીનું સામયિક
પંચમહાલી ભિલી : અંક ૧ : ઓગષ્ટ ૧૯૯૮

પ્રકાશક
ભાષા સંશોધન-પ્રકાશન કેન્દ્ર
૬, યુનાઇટેડ એવન્યુ, દિનેશ મિલ પાસે
વડોદરા ૩૯૦ ૦૦૭

મુદ્રક
શિવમ્ ઓફસેટ
ડી-૧૨, સરદાર ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ એસ્ટેટ
આજવા રોડ, વડોદરા

મુખપૃષ્ઠ ચિત્ર
જ્યોતિ ભટ્ટ

ગ્રાફિક્સ
ચક્રધર સાસવડે, કનુભાઈ બ્રહ્મભટ્ટ

લવાજમ : પ્રતિ અંક રૂ. ૨૫/-, વાર્ષિક રૂ.૫૦/- (ટપાલ ખર્ચ સાથે)

અનુક્રમણિકા

પેન ઉસકતા

ગ્રામ વિકાસકેન્દ્ર મોટી આમરોલ
તા. જેતપુર-પાવી. જી વડોદર

પેહલા ગુણેશને પોગી લાગુ પસી બધા દેવ અને સૂરેજચંદ્રને પગે લાગુ. પસી પગે લાગુ આઈ-બા અને એ પરણામ કરૂં ધરતીને. તમુ બધાના આશિર્વાદથી પેણ ઊસકુ સુ. અને 'ઢોલ' નો પહેલો આંકડો પાડુ સુ. આપુ બધા ભીલ-પટલીયા અને આપું ભીલ જાતના. ભીલી ભાસામાં આપુ બધા બોલીએ, પણ આપણી ભીલી ભાસામાં કોઈ લખાણવાળી સોપડી પણ દેખેલી કાસે? આપુ ગુજરાતમાં ગુજરાતી ભાસા બોલીયે અને ભણીએ પણ ગુજરાતી, હિન્દી, અંગ્રેજી. એ બદુ નિહાળમાં માસ્તરીયા શીખવે. પણ તીમાં આપડી ભીલી બોલી થોડી ભણાવે? ઈમા કોઈ સોપડી લખેલી થોડી ભાળવા જડે સે?

રોજ દન ઉગતા બધાની ભેળા ગુજરાતી ભાસામાં વાત કરવી પડે. ની તો હિન્દી ભાસામાં પણ બોલવું પડે. આમાં આપણી મૂળ ભાસા બોલવાનો વારો કદી ની પણ મળે. બોલવા મળે તો દનમાં જરીકવાર અને ઘણી ઓછી બોલવા મળે. આમતે ભણેલા આદમી બોલે તી ભાસા તિહુને હારી લાગે, પણ હીમ કરતા કરતા આપણી ભીલોડી ભાસા કઈ ખોવાઈ ની જાય તેની મને સમક પૂણ લાગે સે. તીમાં ભણેલો આદમી પોતાની બોલી બોલવામાં સરમાઈ સે. ઈમતે જી ઘરમાં જળમ થાયો અને મોટો થાયો તી ભીલોડી ભાસા બોલીને મોટો થાયો તો પણ પાછાં બધા ભણતરીયા ભૂલતા જાય તી થોડું સાલે. અને તીમાં પણ સાલી આવતી બોલી આવતા સાલીસ વરહમાં ખોવાઈ પણ જાહે. આપણે તે જે બોલી બોલાઈ તીમાં વાત કરવી.

તમારી કને જી લખેલા સોપડા સે તીમાં આપડી ભાસા થોડી લખેલી સે? આણ દેવ-દેવતા, ખત્રી, બધાના સોપડા લખેલા નથી. પણ ઈમાં બધુ મોઢામાં બોલાઈ તી સે. પણ જેવી રીતે રામ-સીતા કહાણી, ડાળુ, હોળી ગીતુ, બડવા-કામડા નાં ગીતુ આ બધા આપણાં સોપડા કેવાઈ.

તમુ બધા હાવ વિસાર કરો કી એવા બદા ગીતું બોલીઓ કેવી રીતે જીવતી રેહે ? આ બદી બોલી આજકાલ નિ મળે તીતે વરહુની વરહું સાલી આવેલી સે. આ બદું ડોહા ના ડોહે હાસવી સે. તી આપણી આંખ્યુ હામે ખોવવા જાય સે. આખા દેહમાં ઘણી બદી બોલી બોલાઈ સે. પણ તીમા આપણી બોલી લખવા-વાંચવાં કાંઈ સે. તે તમે કાં ભાળી સરકારના લખાણમાં બધી માનેલી ભાસામાં લખાઈ સે. તીમાં પણ તાણ ભાસામાં બધી કામગીરી સાલે સે.

આપણી ભીલી ભાસા ધીરે ધીરે મટતી જાય સે તેને જાળવી રાકવા ઘણું હારું સે. પણ આપું બધા મળીને તી કામ હાથમાં લીઓ તો થાય તેમ સે. આ હારું મને ખબર મળી કે વડોદરાંમાં '' ભાસા કેન્દ્ર '' મારફતે આદિવાહીની બોલીનું પ્રકાશન થાય સે. તી વાત મને કાનજીભાઈ પટેલથી લુણાવાડેથી જાણવા મળ્યું. અને હું તીહુને મળીયો પછી મે વિસાર કર્યો કે આ કામમાં મારે જોડાવું જોઈ તેમાંનો આ પહેલો અંક તમારા હાથમાં સે.

આમ તે આપણા ગામમાં બદા ભગત બડવા અને ગીતુ કેસે અને ગાઈ સે. ખાસ તે તીમે ફોળ આપવું જોહી તીહુનું કામ હમણા ઘણું હારુ સે. પણ તેને આપણા ડોહાની બોલી હાસવી રાખી પણ તી ધીરે ધીરે ભુસાઈ રી સે. જો આપુ તીને હાસવીએ તો હારું સે, ની તો આપણી આવતી પેઢી આપણો વાંક કાઢહે. આના 'ઢોલ' માં કોઈપણ લોકું આપણી બોલીમાં લેખ લકી શકે. આમાં લકવા માટે ઉગાડુ આવકાર સે.

કરણસિંહ ભાભોર
૧૩૪૭-સી, મહુડાચાલ, ત્રણ રસ્તા, પરેલ, દાહોદ

ભાસા કેન્દ્ર

ગણેશ દેવી

આદિવાહી રેહણીકેહણી ને હમાજ જાણવા ભાસા કેન્દ્ર બણ્યુ. તેર પછી તાણ ચ્યાર વરહુમાં ઇના કામમાં ટેકો આલવા કેતરાક જવાનિયા હોંહભર્યા અગેળ આયા. સોટાઉદેપુરના શ્રી સુભાષ ઇશાઇ ઇંગ્રેજીના માસ્તર સે. ડાંગ જિલ્લાના આહવામેં ઇસ્ટેટ બેંકમાં કામ કરતા શ્રી ડાહ્યાભાઇ વાઢુ કુકણા આદિવાહીની રેહણીકેહણીના અસલ જાણકાર સે. રાડીકલમ ગામના શ્રી સુભાષ પાવરા, પાવરા હમાજની રેહણીકેહણી ને ઇતિહાસમાં રહ ધરાવે સે. શ્રી ચામુલાલ રાઠવા કવિતા લકે સે. દેહવાલી ભીલ હમાજને ઝીણવટતી જાણવા મથે સે. આ બદા લોકુ મળીયાં ઇ મોટું મળતર હતું. કેન્દ્રના એકદમ હરુવાતમાં શ્રી કાનજી પટેલ, ડૉ. ભરત નાયક અને ડૉ. ભગવાનદાસ પટેલ જેવા ગુજરાતી લકવાવાળા જગતના આદિવાહીઓના ભાઇબંદોનો હાથ મળ્યો. મરાઠી લકવાવાળામેં કવિ શ્રી વસંત આબાજી ડહાકે, શ્રી અરૂણ કોલટકર અને શ્રી દિલીપ ચિત્રેએ ઘણી હોંહ આલી. આહતે આહતે ભારતના બીજા મલકમાંથી પુણ કેતરોક હાથ આવા માંડ્યો. ઘણા નામવાળા સીતારા શ્રી કે. જી. સુબ્રમણિયન, નવલકથા લકવાવાળા શ્રીમતી મહાશ્વેતા દેવી, નાટેક લકવાવાળા શ્રી વિજય તેંડુલકર, કવિ શ્રી ચંદ્રશેખર કમ્બાર જીવા વકતો વકત લેણદોરી વતાડી અને ખાસ મુદ્દાની વાત તો ઇ સે કી વડોદરાના ભાઇબંદ શ્રી ભૂપેન ખખ્ખર, પ્રા. જ્યોતિ ભટ્ટ, ડૉ. રવિકાન્ત જોશીએ બદી ખરી વાતમાં હાથ આલવા માંડ્યો. ઇ બદાનું મહેનતનું ફોળ ઇ આ ભાસા કેન્દ્ર. જયા વરહના મે મઇનામાં ડાંગના હાપુતારામાં અમુ બદા ભેગા થાયા. તીમાં કેન્દ્રના કામની લેણદોરી તીયાર કરવા હતી. તીમાં 'ઢોલ' નામની સોપડી બાહેર પાડવા નક્કી કર્યું. ૧૯૯૭ ને ૧૯૯૮ના વરહના માર્સ મઇના હુદી ચ્યાર આદિવાહી ભાસામેં નમૂનારૂપ જીને ઇંગ્રેજી ભાસામેં 'dry run' કેહવાય સે તેવા ઢોલની સોપડીઓ બાહેર પાડવા અને તી પસી ૧૯૯૮માં હોઇ એતરી આદિવાહી બોલીઓમાં દર વરહે સોપડી બાહેર પાડવાનું નક્કી થાયું. તીમ ઓકટોબરમાં માસ્તર સુભાષ ઇશાઇએ લકેલી રાઠવી ભાસાની સોપડી બાહેર પાડી. સોપડી બાહેર પાડવાનો હપરવો હાંદો હતો પુણ ઘણો અસલ રયો. મોભી પરુણા જૂના સોટાઉદેપુર રાજના રાજા શ્રી વિરેન્દ્રસિંહ ચૌહાણ. તી પસી ડિસેમ્બર ૧૯૯૭માં ઇંગ્લેંન્ડના નામવાળા ભાસાસાસ્ત્રી ડૉ. ડેવીડ ડાલ્બી ભાસા કેન્દ્રમાં હોધખોળના કામે આયા હતા. તીમના હાથે ડાંગ જિલ્લાના મોરજીરા ગામે પુનેમના અજવાળે શ્રી ડાહ્યાભાઇ વાઢુએ ભેગુ કરેલ લકાણ કુકણા ભાસામાં 'ઢોલ' બાહેર પાડ્યું. ૧૪ માર્સ ૧૯૯૮ ને દન ભાસા કેન્દ્રની વેરિયર એલ્વિન ભાસણમાં બોલવા હારુ આવેલાં શ્રીમતી મહાશ્વેતા દેવીના હાથે શ્રી સુભાષ પાવરાએ લકેલી પાવરી ભાસામાં સાપેલી સોપડી ને શ્રી ચામુલાલ રાઠવાએ દેહવાલી ભાસામાં સાપેલી સોપડી બાહેર પડી. હાપુતારામાં ઠેરવ્યા પરમાણે ચ્યાર ભાસામાં 'ઢોલ' બાહેર પડ્યું. ઇના બારામાં પેપરમાં લકાણ પણ આયાં. વાંસવાવાળાના હારા હારા કાગળ પુણ મળ્યા. આ તે પહેલી હરુઆત હે. આવતા વરહ માં ઓસામાં ઓસી 'ઢોલ'ની વીહ આદિવાહી ભાસામાં સોપડી બાહેર પાડવાનો વિશ્યાર નક્કી સે. તીમા ભાંતુ, ડુંગરી ભીલોની બોલી, પંચમહાલની

બોલી તીમ અહિરાણી, ભાસાની સોપડીઓ આની હાથે બાહેર પડે સે.

આ બધી મથામણ કરવા વાંહેળનું કારણ ઇક જ સે કે બજારુ થવાના વાયરામાં આપણા બદા દેસી, કાળે કાળથી સાલતા આદિવાહીના રીત રિવાજ વેરાતા જાય સે. તીમાંથી બણે તેતરું હાસવી, જાળવી રાકવાની જરૂર સે. ઇ કામ ની કરીએ તો હમાજને આવતા દનુંમાં આદિવાહીઓના આ ભર્યા ભાદર્યા રીતરિવાજ ખોવાયા વાંહેળ રડવાનો વારો આવહે. 'ઢોલ' તી આ ઇ જાળવવાના કામને કેતરોક ટેકો મળે તો ભૂખ ભાંગહે. પુણ 'ઢોલ'નું બાહેર પાડવાનું કામ મેહનત તો માંગી લેતું હોય. તીમાં પાસુ આદિવાહી ભાસામાં બાહેર પાડવા માટે ખરી લિપિ હોદવી, સોપડીનું બરાબર વહેંસણું કરવું ઇ બદુ તો ઘણુ કાઠુ સે. ભાસાકેન્દ્રએ આ આગેવાની લીદી સે તે જુવાનિયા ને હોંહીલા કામ કરવાવાળાને ભરોહેં સે. શ્રીમતી અરુણા જોશી ઘણી જ મેહનતથી 'ઢોલ'નાં બધાં લકાણ બરાબર ભેળાં કરવાની જબાપદારી માથે લીદી સે. ડૉ. અજય દાંડેકર, શ્રી કાનજી પટેલ અને ડૉ ભગવાનદાસ પટેલ 'ઢોલ'ના કામમાં ઘણો બધો જ હોંહભર્યો હાથ આલ્યો સે એતરેજ આ કામ આગેળ જોઇ રીયું સે, એનો મને આધેર સે. ઇમ તે ભાસા કેન્દ્ર, વડોદરા ને તેજગઢમાં રે'લી કોઇ એક સંસ્થા કે સરકારી ખાતું પુણ નીં. ભાસા કેન્દ્રને ટેકા હારુ સરકારના ઢીંગલા મળતા નથી. મારી ભાળતી આંકે ભારત દેહના ઘણા બદા મલકમાં વેરાયેલા મારા ઢોગે ઢોગ ભેગા કામ કરવાવાળા મનમાં આદિવાહી લોકુની જી લાગણી જાગી સે તીજ હાસુ ભાસા કેન્દ્ર. આ કેન્દ્ર એક નવો વિશ્ચાર સે. નવી સળવળ સે. ઢોલના લેક ભેગા કરનારા, લકનારા, વાંસનારા બદા સળવળના ભાઇબંદુ સે. આ બદા જ ભાઇબંદુના હાથ તીજ ભાસા કેન્દ્ર અને 'ઢોલ' આ સળવળના મનની વાત સે.

ગુજરાતનું બાઇણું - દેહવોદ

કરણસિંહ ભાભોર

ગુજરાત ના મહાન કવિ શ્રી ન્હાનાલાલે ''ગુજરાતના પૂર્વ દરવાજા'' ના નામે ઓળખાવેલ હતું દેહવોદ. ગુજરાત અને માળવાની હદ ઉપેર આવેલું હોવાથી ''દોહદ'' કેવાય સે. આમ તે હિદુસ્તાનમાં લોકોની દરેક જગાની રામાયણ અને મહાભારત સાથે સંબધ ભાળવાની ટેવ સે. તી પરમાણે દેહવોદની આજુબાજુના વિસ્તારોની ભૂમીને ભીમની પત્ની હિડિમ્બા હાતે જોડી ''હિડિમ્બા વન '' તરીકે ઓળકે સે. વળી દાહોદ સબંદે, દેવ-દાનવ વચ્ચેના યુદ્ધમાં દેવોનો રાજા ઇન્દ્ર ને હાથ આપવા દધીચિ ઋષિએ પોતાના દેહનો નાશ કરી હથિયાર આયુધો બનાવવા દેવોને આપેલા અને તીનાતી દેવોએ વૃત્રાસુરને મારી નાકી જીતેલા તે દધીચિ ઋષિએ દાહોદની દુધમતી નદીની ધેડ ઉપર તપ કરેલુ તેનથી તીનુ નામ ''દુધમતી'' સે. અને તીના ''દેહબદ'' ના કારણે આદિવાહી ભીલો તીને ''દેહવોદ'' કે સે. અને બીજી હેવી પણ કથા સે. બીજા એક મત પરમાણે આ નગરીનું નામ 'દેહવત' અને નદીનુ નામ 'દેહવતી' એવુ પડેલુ આસપાસ તીની જાનપદી પરજા નગર હારુ ''દેહદ'' અને નદીને ''દેહમી'' હેવા શબ્દા બોલે સે.

ગુજરાતના ઘણા બળવાન રાજા સિદ્ધરાજ જયસિંહ સંવત. ૧૦૯૩ માં માળવા ઉપેર લડાઇ કરેલી તીમા તીને દેહવોદમાં ૧૨ વરહ હુદી મુકામ કરેલો તી વકતે તેનુ લસકર એટલુ બધુ મોટું હતુ કી દેહવોદનુ તળાવ એક રાતમાં બંદાઇ ગયુ. અને તીના સૈનિકોના હાથમાં એક-એક સાબડી ગાર નાખવાની આવી હતી. તીના હારુ તી તળાવનું નામ ''સાબ તળાવ'' પાડવામાં આયુ. આંહના ભીલ લોકુ હજુ પણ તીને ''છાબ'' તળાવ કે સે. રાજા ના લશકરને સામાન પુરો પાડવા આવેલા વાણીયા તી પણ તાનાતા વહી ગયા. તીને હમણા ''દેહાઇ વાડો '' કેવામાં આવે સે. સિદ્ધરાજ જયસિંહે તળાવ બંધાયુ. તી જગાએ મુરત કરેલુ તાં હનુમાન ની મૂર્તિ વાળો પથ્થરો હજુ પણ તાં નો તાં એક શીલાલેખ લકેલો હતો પણ તીને કોઇક લી ગયું સે. અને પાણીગેટ ઉપેર સિદ્ધરાજ જયસિંહે પથ્થરમાં કોતરેલો સંસ્કૃત લેખ અંગ્રેજ સરકારે પુનામાં હજુ મેલેલો સે. છાબ તળાવની થોડેક સેટી સુદાઇ માતાનું મંદિર બાંદેલુ સે. તે સિદ્ધરાજ જયસિહ ના નામ ઇપેરથી ''સિદ્ધેશ્વરી'' માતાના નામતી ઓળકાય સે. તેની માતાની નામથી કુળ દેવીની સ્થાપના કરેલી તી જગા તાં સે. પેહલા આવણાથી શરૂ થાય નદીની ધેડેએ વણીકરવાસ માં થાઇ ખાન ઉકરડા પાછળતી પાણીગેટ થી અગેળ વદી નગરનો કિલ્લો હતો. પેહલા પાણીગેટ દેહવોદ ની ઉગમણી હદ હતી. તી હમણાં બૂડમણી હદ થાય સે.

ગુજરાતના સુન્ની મુસલમાન બાદશાહોએ સીયા મુસલમાનો ઉપેર કરેલા જુલમથી શીયાઓ સિદ્ધપુર અને કપડવંજ છોડી ગુજરાતના છેડે દેહવોદના નગર કોટની બહાર આવી વસ્યા. તેની નગર કોટ ની બાહેર પાણીગેટ સામેનો લત્તો ''જુના પુરા'' નામે ઓળકાય સે. ગુજરાત બાજુતી જે સુન્ની મુસલમાનો દેહવોદમાં આવ્યા તી પણ નગર કોટની બાહેર વસ્યા. તીને ''કસબા'' ના નામે ઓળકવામાં આવે સે અને તીના ઘોડા બાદવાની જગાને ''પાયગા'' ની નામે ઓળકાય સે. મૂળ દેહવોદમાં મુસલમાનોની વસ્તી ની હતી. એમ મુસલમાનની શાસનની પેહલા દેહવોદ વસેલું સે. તી જાણી શકાય. સાંપાનેર પડ્યુ. બાદ બીજા વાણીયા પણ દેહવોદ આવી વસ્યા. તેના લત્તાને ''ગુજરાતી વાડ'' ના નામે ઓળકવામા

આવે સે. તી લોકો પાસેળથી આવીયા તીને હકીકત બીજી એક હકીકતથી પુરવાર થાય સે. દેહાઇ વાડાના વાણીયા લોકુ વિઠ્ઠલનાથજીના સેવકો સે. તીમ ગુજરાતી વાડના વાણીયા ગોકુળનાથજીના સેવકો સે. આમ તે આકુ ગામ વિઠ્ઠલનાથજીના સેવક હોય સે. જીમ કે ઝાલોદ વાણીયા વિઠ્ઠલનાથજીના સેવકો સે. બોરડી અને સોહાળી ગામ જહાગીરે ઇનામ આપેલા. મુસલમાનોને તીને અભલોડ ગામ ઇનામમાં આપેલું તીમાં તી બધા જમીન-દેશ સાતે જોડાઇલા હોવાથી ''દેસાઇ'' અટકવાળા સે. પણ તીમાં ગુજરાતી વાડમાં કોઇ દેસાઇ નતી દેહવોદમાં વાગડમાંથી જી લોકુ આવી આવી ને વસ્યા તી બધા ''વાગડીયાવાડ'' અને લુણાવાડેથી જી કડીયા, હુથાર ધધા માટે આવી રહ્યા તીને કડિયા 'સુથાર વાસ' તરીકે ઓળકાય સે. અને તીમ સેહા માળવાથી હિન્દી ભાસા વાળાં લોકુ આવ્યા તી કોટની પેલી બાજુ વસ્યાં આમ દેહવોદમાં ગુજરાત અને માળવી એમ બે ભાગમાં વહેચાઇ ગયું.

આમ તે ઇ.સ. ૧૬૧૮ માં મોગલ બાદશાહ જહાંગીર જેરાં અમદાવોદ માં ગુજરાતને ભાળવા આવેલો. તી વકતે ઉનાળો હતો. તાં ઘણી જબરી ગરમી પડતેલી અને તા ભારી ધૂળ ઉડતેલી તીનાતી તે કંટાળીને અમદાવોદ ''ગર્દાબાદ'' ધૂળિયું ગામનું નામ આપીને માળવાના માંડવગઢ જવા ઉપડી ગયો. તી વખતે પણ ગુજરાતમાંથી માળવે જવાનો રોહો દેવોદમાં થાયને જાતેલો. તીમાં જહાંગીર દેહવોદ આવેલો. તીમાં હાહજા સારેમેર ઘણાં બધા ઝાડું અને અસલ આબોહવાથી અને તળામાં ફ્ણગેલા કમળોતી ખુશ થાય તેણે દેહવોદમાં એક મયનો મુકામ કરેલો. તી વકતે તીનીહાતે તીનો મોટો સોરો ખુર્રમ પણ હતો. તી વાહેળથી ઇતિહાસમાં શાહજહાં ના નામે ઓળખાયો તે વકતે દેહવેદમાં ખુર્રમ નીં ઓરત એ સોથા સોરા નો જળમ આપેલો. તી વાહેળથી ઔરંગઝેબ તરીકે ઇતિહાસમાં ઘણો જાણીતો થાયેલો. જહાગીંની હયાતીમાં ખુર્રમનું કોઇ હાવ હતુ. પણ પાસેળથી તી ઓતા સોરા એ તના બાપ ને કેદ કરી બધા ભાઇને મારી નાકી ગાદીનસીન થઇ ઔરંગઝેબ નામ રાખેલું હુતુ. તેરા દેહવાદનું નામ મોગલો વકતે ઘણુ બહુ જાણીતું થાયું. વીહ વરહ પછી ઇ.સ. ૧૬૭૮માં ઔરંગઝેબે પોતાની જળમ ની જગાની યાદમાં ધરમશાળા સરઇ બંધાવી. તેને વાહેળથી મરાઠાઓએ કબજે કરી કોટનું બાદકામ કરી ફેરવી નાકી. અને તી નાની હોવાતી તેને હમણાં ગઢ ને બદલે 'ગઢી' કહેવાઇ સે. મરાઠા સામ્રાજ્ય વખતે બધા અલગ-અલગ ધંધા કરવા આવેલા લોકુના ટોળાને રહેવા માં જુદા જુદા નામું પાડ્યા તીમાં લખારવાડા, ખરાદીવાડ, વણઝાર વાડ. જો 'ગઢી'સે તાં લશ્કરી થાણું હતું.

આને રાહે ચૈતન્યમહાપ્રભુ દ્વારકાની યાત્રાએ આવેલા તીમાં પાસા વળતાં દેહમીનદીની સેડે રોકાયેલાં તીનો ઘણા બધા હાતી રેહતેલા અને મહાકવિ કાળીદાસ ના ''મેઘદૂત'' ચોપડામાં જાણવા મળે સે. ફી જહાગીરે આં જેરા મુકામ કરલા તી વકતે દેહવોદના બાજુબાજુ ના જંગલમાંથી ૭૩ હાથી પકડેલા અને તાં તળાવની કિનારે સિતાનો શિકાર કરેલો.તી વખતમાં સને. ૧૮૫૭ ની ક્રાંતિવખતે તાત્યાસાહેબટોપે એ નાની ખરજ ગામમાં ત્રણ દિવસ મુકામ રાકેલો. અને પછી ગઢી જીતવા માટે હલ્લો કરેલો પણ તીમાં ભોપાળના એક સૈનિકે ત્રણ દિન હુદી ગઢી હાચવી રાખી. એને તેને તાત્યા સાહેબના હાતમાં ની જાવા દીદી. તી વખતે દેવગઢ બારિયા ના ગામ દામાવાવમાં કર્નલઇવાટનો મુકામ નાકેલો હતો. તી દેહવાદ દોડી આવ્યો. અને ઘટાપીર ઉપર મુકામ કરેલો પદ્ધાતિને તાંહતી તોપના ગોળા સોડવા લાગ્યો તે વક્રતે. પછી તાત્યા સાહેબ સમકીને દેહવોદ છોડી લીમડી -ઝાલોદ બાસવાડા બાજુ જાતો રેલો. પછપેલા ભોપાળના સૈનિક ને તીની સેવા સકરીથી અંગરેજ સરકારે માડાવાવ ગામ તીને ઇનામમાં આપલું. તી વખતમેં તાત્યા સાહેબને મદદ કરવાના ગુનામાં ફડનીસનું ખરજ ગામ તથા કાનુગાનુ અભલોડ ગામ ખાલસા કર્યા પછી તીમાં કાનુગોને સિવિલ કોરેટ સામીનારાયણી મંદિરની ઉતરે કુવો સે તાં મવડીના ઝાડ હેઠળ તોપના ગોળાથી ઉડાડીદીદો અને પછી બોરડીના ઇમાનદાર ચુનીલાલ દેહઇને ફાંસીની સજા કરેલી. તી પછેન ઓસી કરી દેશનિકાળમાં ફેરવવામાં આવેલી.

ગોળ ગધેડાનો મેળો

કરણસિંહ ભાભોર

દેહવોદની આજુ-બાજુ ઘણા મોટા વન-વગડા હતા. તીમાં બધાં આદિવાહી પોતાનું ખાવાનું ખોળવા વન-વગડામાં ફરતાં રેતા અને તી સમયમાં જા રાત પડે તાં રાતવાસો કરતાં. જીમ જીમ અગેળ જાત તેમ-તેમ બધા એક બીજાથી જુદા પડતા અને પસ એકલા એકલા ઝૂંપડાં બાંદીને રેતા.

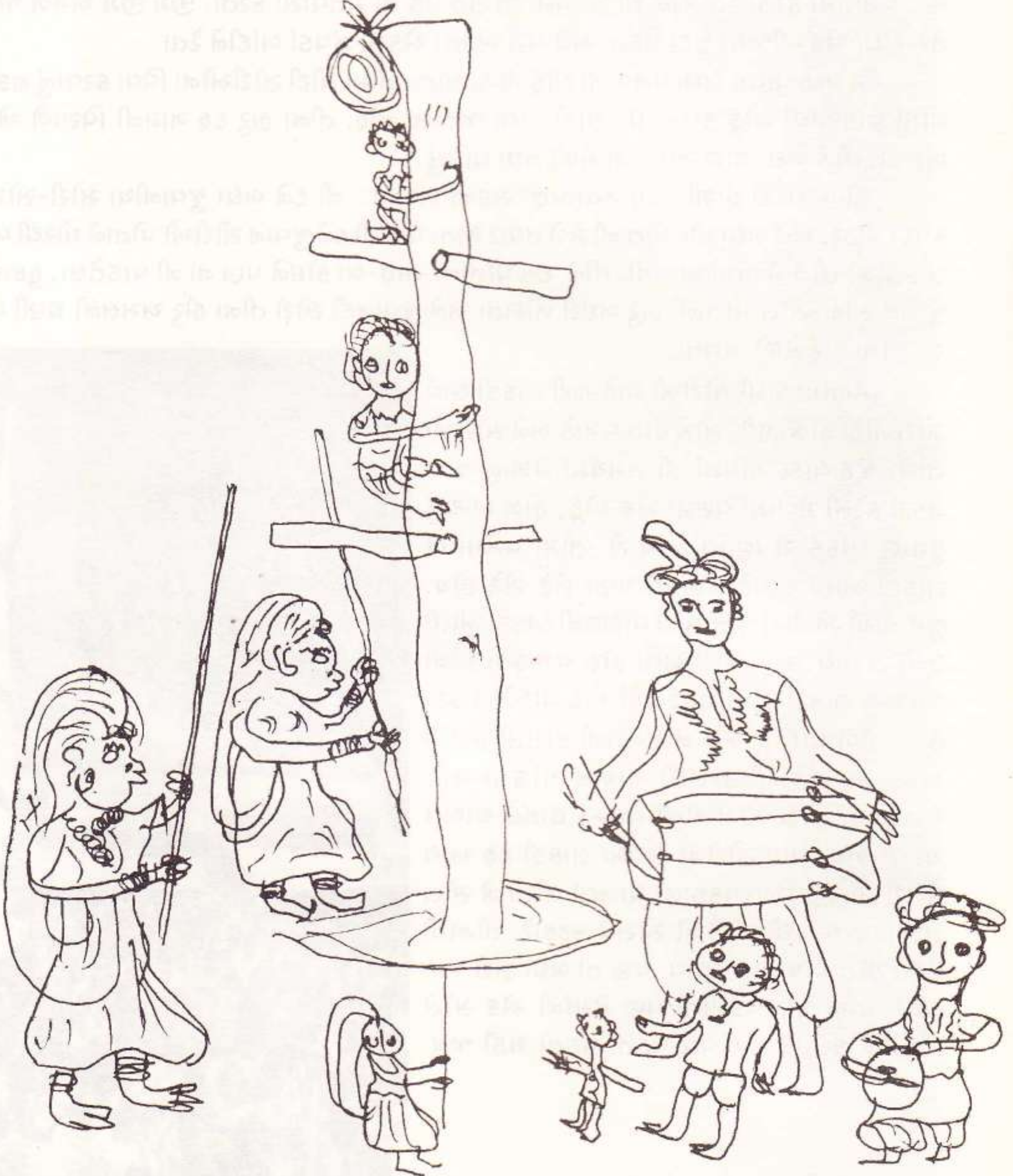
હો વરહ પહેલા બધા વનવાસી લોકું ભેળા થાતા. તીમાં મોટી સોરીઓના વિવા કરવાનું નક્કી થાતું તીમાં પણ બધાં લોકું કોઇને ઘેર લાડી જોવા જાતાલા નહિ. તીના હારુ દહ ગામની વિસાળે એક મેળો ભરાતો. તીને બધા ગોળ ગધેડાનો મેળો નામ પાડેલું

ગોળ ગધેડો હોળી વળી ગયા પછી સહનો ભરાતો. તી દને બધા જુવાનીયા સોરી-સોરા વરના કપડાં પીહરે. અને બધા પોતપોતાની મેળે તયાર થાતા અને તી દને જુવાન સોરીઓ પોતાને ઘોરથી વાહેણની લાકડીઓ લીને મેળામાં આવતી. તીને દન પોતાના આઇ-બા કોઇને પણ ના ની પાડતેલા. હુકાકી તીમાં જુવાન સોરી-સોરાં પોતાની હારુ બઇરી ખોળતા અને જુવાનડી સોરી તીના હીરુ અસલનો ઘણી ખોળતી. આ તીના હારું મેળો ભરાતા.

મેળામાં બધી સોરીઓ વાહેણની લાકડી લાવે સોરા મોટો ઢોલ લાવે. સોરા ઢોલ વગાડે અને સોરીઓ નાસે. જેહાવાડા ગામમાં તી સમયમાં મેળાનું જગા નક્કી કરેલી મેળામાં વસમાં એક મોટું, હોળ આથનું હુંવાળુ લાકડું રોપવામાં આવ સે. તીમાં વસમાં બે લાકડા આડા લગાડે પણ તી ઘણાં સેટે-સેટે હોય. જુવાનીયો સોરીઓ તીની ફરતે વાહેણની લાકડી ઓલી ઉબી રી જાય. અને સોરી બધા ઢોલ વગાડતા તીની ગોળ-ગોળ ફરે સે. તીમાં દનમાં દોઢ વાગ્યે લાકડા ઉપેર ગોળ ધોતિયું અને નારીયેળની કાસલી મેલેલી હોય. નારીયેળની કાસલી ગોળને પોડવા માટે જુવાનિયા સોરા સોરીઓની વસમાં થાઇને થાબલે ચડવા જાય. પણ સોરીના હાથમાં લાકડી દહ આથ જેતરી લાંબી હોય. લાકડાનો થાબલો લીસો ને સોરા સડવા જતા બધી સોરીઓ સોરાને ફટકારે. તીનાથી ઘણા સોરા ઘાયલ પણ થાય. પણ તી બધા હારી જતા નથી. ઘણી માર પડવાતી પણ તેમાંનો એક સોરો જેમતેમ કરી બે ત્રણ વાર પડતો પડતો ચડી જાય.

ચડી ગયા પછી તી સોરો ઉપેર બોટલી બોહળા છોડીને તીમાં બાંદલેલો ગોળ નિસે નાખે સે તી ગોળ સોરીઓ ઝેલે. ઉપેર જી સોરો સડેલો તી સોરીઓનું ગોળ ખવાડે. ગોળ નાકતા-નાકતા સોરીના મો ઇપેર હોવાથી હારામાં હારી સોરી પર નજર માંડે અને પછી તે લગ્ન કરવા બંધાય. તીમ બધા મોળામાં આવી પોત પોતાની બૈરી હોધી લે. વરહમાં એક વાર મળવાનો દન હોય. પછી તે ઘેર પોતાના આઇ-બાને વાત કરે. પછ તે લગ્ન કરવા રાજી થાય અને પણે સે. આમ આગળથી ગોળ ગધેડાનો મેળો જેસાવાડામાં ભરાય સે.

ઓરસંગના પ્રવાહની હાથે હાથે સાંદાના અજવાળે

ગણેશ દેવી

હું તેજગઢ પહેલીવાર ગેલો તીમાં ભાસા કેન્દ્રનો વિશ્ચાર નવો હતો. આદિવાહી રેહણી-કહેણીના ભણતર માટે આદિવાહીઓના ગામમાં કોઇ જગા મળે તેવું હેતુ હતો. તેજગઢ ભાવ્યું. તાંનો કોરાજનો ડુંગરો, ગીસ ઝાડુ, શાંત સભાવી અને મદદ માટે ઉતાવળી હેવી ગામ પંસાયત. ઇ બદુ ઘણું હારું લાગ્યુ. ભાસા કેન્દ્ર નું ઠેકાણું તેજગઢમાં નક્કી કરવામાં આયું. આ બદાને હમણાં બે- તાણ વરહુ થાઇ ગ્યા સે. તી સમોયમાં તેજગઢને મેરીથી ભાળવાનો વારો મળ્યો.

રાઠવા આદિવાહીના 'બાબો પિઠોરો' એ દેવની વિસે હામળેલું હતું. અસાનક એક દન તેજગઢના બે ઘેરોમાં પિઠોરા દેવના સિત્રો ભાળવા મળ્યા. તીમાંથી એક ઘરમા એક ભણતરીયો છોરો. તીનું નામ નગીન હતું. પછી તે નગીન અને તીના બીજા આદિવાહી ભાઇબંદુ. મારી હાથે તેજગઢના મેરી મેરીના વિસ્તારમાં ફરવા લાજ્યા. કોરાજના ડુંગરામાં જ્યુના કાળની બબોલ્યો સે. તીમાં હજારોવરહું પહેલા સીત્રેલું અને રંગાએલું ઘોડા ઓનું પુંહું (ચિત્રો) સે. લોભસ્મના રંગથી રંગાયેલું આ પાષાણ જુગના સીત્રો આજે પણ તાજાને તાજા ભાળવા મળે સે. ડુંગરાની વસમાં ૧૩ મી સદીમાં રાણી તેજલે બાંદેલો કોટ સે. તીની માં અને બાહેર મધ્યયુગની રાજધાનીના પુરાવા સે. આજ જી પણ સે તીના પરતી એક જમાનામાં આં વૈભવશાળી સંસ્કૃતિ રહી હોય તે સોકું ભળાઇ સે. નગીનના ઘરમાં રંગેલા પિઠોરામાં આ બદા ભર્યાભાદર્યા, આ આકા ભુલાઇ ગેલા વરહુનાં વરહુની લખાણ ઇપેર ભળાઇ આવે સે. તી મોટા ચિત્રમા એક જુનામાં-જુની કાળેકાળની અને જબરી રહેણીકહેણીના કેતરાંક પોડ ભળાયાં. પિઠોરાના તળિયે લાગલીને બહેલા બે વાઘ હોય સે. તીમને તીજા આદિવાહીનો ઇતિહાસ પણ ઊંડે ઉતરીને ભાળી શકે. તીન ઘેરી વલેસે. બીજાને માટે તે આદિવાહી હમાજ માત્ર પછાત, ઇતિહાસ વગરનો હોય સે.

ઘણી વારતે શહેરની સડક ઉપરે સાલતા-સાલતા આદિવાહી કુટુંબો સાલતા-જતાં ભાળવા મળે સે. કામકરવા હારું બજારમાં આવેલા, કસું બોલ્યા વગર સાલતા જાવાવાળાં રિવાવાળા. બજારીયાં તીનાથી સૂટા રે સે. સરકારી ઓપિસોમાં, દવાખાનામાં, પોલીસ તાણા તીહુને તણખલું માને સે, પેપર, સિનેમા, ટીવી માં આદિવાહી નું વતાડવાનું લકવાનું તી બદું ભાળવા જેતરું હોય સે. તી બદાની ભાગલીઓ, તીનો વટ, તીનાં ઘણાં મોટા. જુનામાં જુના ઇતિહાસને તાં કોઇ જગા મળતી નથી. આદિવાહીના દેવ, તહેવાર, નાચવા ગાવાનું, રાતા પિળા સીતરાં, પારાના હાર, ઘરેણાં, હરીયુ-કામટી બદુ બજારિયાં નાં કબાટુંમાં અતવા તે તીના મોજમજા કરવા માટે કામે લગાડવામાં આવે સે. ઇમ તે આદિવાહી એતરે હમણાની જીવવાની કળા ઉપર પડેલી અંધ વિસવા અને અભણતાનું કાબુ સીતા જેવો હગવડિયો વિશ્ચાર બદે ફેલાયલો સે. આવા વિસાર હામે, તે ઘરાવતા હમાજના આકરાજોર હામે, બિસારો આદિવાહી ઉંસોનીસો કેમ નીં થાય ?

ઈતિહાસનો એક નેમ સે. જી હમાજ પાહે ભાસા ની તંત્રજ્ઞાન ઓય તી હમાજ ઈતિહાસના લખાણ ઉપર પોતાનો કબજો ઘરાવે સે. પછી બીજા હમાજ ઘટકોનો ઈતિહાસ ધીરે ધીરે અલોપ થાતો જાય હે. આજે ભારત દેહમાં અસલ પ્રવાહેં આદિવાહીઓના ઈતિહાસ ની આવી રીતે સપાટ કરી દીદેલો સે. ઇ કુણ સે, એના રીત રિવાજો કેતરા જુના જમાનાના સે, ભારત દેહના રીતરિવાજમાં તીનું જગા હું સે ? એવા બદા સવાલો અંગે અસલ પ્રવાહ વિચારવાવાળા મોંગા રેહવાનું નક્કી કરી લીદેલું હે. તીનાથી આદિવાહી એતરે દેહ ની પ્રગતિની મોટી જાતરામાં ભુલથી જુદું પડી ગયેલુ, વાહેળ પડી ગેલું સોરું સે તેવો અસરોગ ઉબો કરવામાં આયો.

પણ હાસી રીત આ ઘણી જુદી સે. આદિવાહી રીતરિવાજ ઇ ભારતની બદાથી જુનામાં જુની અને વિકસિત રેહણી કહેણી હે. ગુલામીના અનેક પૈડાં ફરીવળ્યા પસી પણ રીત-રિવાજ ભોઇ ભોગા થાયાનતી. ઘણો જબરો જોર કરી ને આદિવાહીઓએ તેને હાસવી રાકી સે. હાસા અરથમાં ભારતીય અને નકરા સ્વતંત્ર રેલા તેવા રીત-રિવાજ.

આર્યો અને તે પછી ભારતીયો જમીન ખેડવા લાગ્યા. ભવ્યતા લાવતામાં તીહુંહી જમીનમાંથી લીદેલ ઉપજમાંતી બજાર ઉબા કર્યા પ્રકૃતિમાંતી મુડીનો ખેલ ખેલ્યો. તી પછી જાત જાતની પેદાશ કરી કામનું ભારે કામમા, વેસવાની વસ્તુમાં રૂપાંતર કર્યુ આમાતી હવે હમાજનો જળમ થાયો. તીને સંબંદ ની હતો ઝાડા હાતે કી માણહ હાતે પણ ની હતો. હીને પછ પાછું રીત-રિવાજ નું નામ પાડવામાં આવ્યું.

જેરાં આદિવાહી ઝાડા ડુંગરાએ માણહ બેજા હોરૂં લાડ ઘરાવે સે. ખેતી કરવાની પેટ ભરવા હારુ તીમાતી ફાયદો લેવા માટે નહિ. કામ કર્યા વગર જીવવું હારુ નથી. કમાવું પોતાના હારુ પૂરતુ ની પણ બદા હારુ હોય સે અને તીને પસ વેહસી લેવાનું સે આ બદુ આદિવાહી જાણે સે. ઇજ તીનો ઘરમ સે તીના હારુ આજે પણ ખેતરની ઝાડની દાણાની પૂજા કરે સે. તી વિરુધમાં ખરા હમાજમાં ખેતર, બિ, ઝાડ બહું વેસાય સે. એતરે ની પણ ભગવાનનું પૂતળું પણ ખરીદાય સે. માણહ પોતે પણ પોતાને વેસે અને બીજા તીને લી લે સે.

આદિવાહીમાં વેશ્યાવેવસ્તા નતી. દેજ લેવાનો રિવાજ તીહૂનામાં પણ હાવ આવતો ભળાય સે તી પણ બીજા હમાજ ની હોંતે ભળતાં પેહલાં તે આદિવાહીમાં દેજ લીદા અને આલ્યા વગર વિવા થાતા હુતા. હાવ બદુ બદલાતુ જાય સે. પંચમહાલના મારા આદિવાહી મિત્રોને હાવ વિવો કેરવા હારુ ૨૦,૦૦૦ થી ૩૦,૦૦૦ રુપિયા આલવા પડે સે. હતેરા ઢીંગલા ની હોયાતી ઉછેના લેવા પડે સે. તે ભરવા માટે વડોદરા, ભરુસ, સુરત, અને છેટી છેટીના શહેરમા કડિયા કામ કરવામાં જોતેરાઇ સે.

૧૯મી સદી હુદી આદિવાહીઓએ જમીન ઇપેર પોતાનો હક નિ લકયો. અંગ્રેજીની હકુમત આવી. તીમાં જમો ભોળો કરવા માટે બદી જમીનની માપણી કેરવામાં આવેલી. આદિવાહીઓની જમીન જીની પાહે જમો ભરવાના ઢીગલા ની હતા તીહુની પાહેતી જમીન લી લીઘી. ઇ જમીન ઇપર ખેતી કરવા હારુ રજા આલ્યા તીના બદલામો આદિવાહીઓને પેઢી દર પેઢી વેઠિયા, મજૂરી, કરવા હાળી બનાવાયો. સરકારના ફરમાનો બાહેર પડયા. આદિવાહી કે હીદુ; પણ હું તે આ જમીન સૂરેજ, સાંદ બણ્યા તેરથી ખેડતો આવેલું સું... સરકારે કીદું કે તારી પાહે કાગેળ સે ? ઇતા સાહુકાર પાસે સે... ને આદિવાહીને ડુગરાવાળી જમીની ઘમ ઘકેલવામાં આયો.

જુના કાળથી આદિવાહી જંગલને સારીરીતે ઓળકતો હતો. કયા ઝાડમૂળનો ઉપયોગ કયા રોગ હારુ કરવો, કેતરા વરહું ઇ ઝાડને રોપવું, તીની હાથે હું વાત કરવી, તીનું હું હામળી લેવું, બદુ હી જાણતો હતો. ઇંગ્રેજ આવ્યો, વનવગડા ભાગી પડયા. ઇંગ્રેજ ફોજને હરે કેર કરવા હારુ તીનો દારૂ ગોળો તીના હતીયારો અસલ સમોયમાં કલકતા પૂગાડવાનાં હુતાં. ઇંગ્રેજે ભાળ્યું કી રેલ નાકવી હોય તો તીની નિસે ગાબવા માટે લાકડાના પાટીયા જોઇ. તીતુહી આદિવાહીઓને હુકમ કર્યો. અને તાનો જપાપ આદિવાહીઓ

એ હરીયા કામઠીતી આલ્યો અને હો વરહું હુદી લડાઇ ચાલી. પણ તાં હુદી ભારત દેહમાં વેપાર કેરવા વાળા ઇંગ્રેજો (ગોરકા) હાતે ભેળાઇ ગયા. બિસારો આદિવાહી એકલો પડી ગયો. પછતો, તીને પણ ગોરકાના પડતા બોલ ઝેલવા પડયા. ગોરકાએ આદિવાહીની પોસેની જમીની ઇપેર તીનો પોતાનો હકક લકવા માંડયો. તીહુની મહેનતથી જંગલ ભાગવામાં આયા. પછ રેલના પાટા ભારતમાં દોડવા લાગ્યા. આદિવાહી ઓને વાયરો આલતાં ઝાડું ખુટવા લાગ્યા, તેનાની ખાવાનું ઓછુ થાતુ હતુ, હરીયો-કામઠી તીને એકલા પૂજા કેરવાનાં સાધન બની રયા. ગોરકા આફસરોને મોજ-મજા કેરવા હારુ સિકાર કેરવાના પરવાના મળી ગયા. અને આદિવાહીને સસલા, હરણા હણવા બદલ સજા મળવા લાગી. આજે આ બદાનુંપરિણામ દેખાઇ ચે. ભારતની ૧૧ કરોડ આદિવાહી પ્રજામાંથી ૭ કરોડ લોક ને માત્ર મકી, નાગલી, કોદરા ખાઇને દન કાટવા પડે સે. મોટા બાગના માણહે કહૅવગરના ખાવાનો ભોગ બની સૂકી સે.

મુલે મુદલ, આદિવાહીની બુધ્ધિ તેજ. તીને સેંકડો હજારો ગીતુ-કથાઓ જીબે રમતાં તાં. તે ગીતોમાં કથાઓમાં તીનો રીત-રિવાજ રેલો હતો. તીને બદી ખબર હતી. તેબદુ જાણતો હતો. તીને બદુ યાદ હતું. રામ દંડકારણ્યથી કાં ગીયા-કેવીરીતેગીયા, અશોક હાતે તીને શું મેળ હતો, રાણા પ્રતાપને તીને કેવી રીતે મદદ કરી, ગોરકો તાનાતી કેવી રીતે ડરતો હતો... પણ આઝાદ ભારતમાં તેની બોલીને ખતરો ઉબો થાયો. તીહુના વન-વગડા, બોલી લી લેવાનું નક્કી કર્યું. સરકારે નેમલીદો કે રાજ સલાવવા માટે આતરી બદી બોલીઓ નીં સાલે... બને તેટલી બોલી ને ખતમ કરી દે વાની નેમ લીદી.

દેહ આઝાદ થાયો તામાં ૧૫૦૦ થી વદારે બોલી બોલાતી હતી. નીમાતી હમણાં ૧૫ જેતરી બોલીએ સરકારી માન્યતા મળી. તી પછી કેટલાક લોકોએ ઘણી જીદ લીદી એતરે બીજી તાણ બોલી તીમાં ઉમેરવામાં આવી. સરકાર તરપતી નિહાળ કોલેજ ને ખરસના ઢીંગલા ફક્ત આતરી બોલી હારુ મળહે તીમ નકકી થાયુ. વીહેક વરહમાં આ બદી બોલીઓમાંની ૧૩૫૦ બોલી ભુસાઇ ગી. તી બોલતા, આમને બે-તાણ જણા બાકી રીગયા. ૧૯૭૧ના વરહમાં સરકારે દયાન કરી ધરાવતી બોલીને બાદ કરતા ૯૦ બોલી જીવતી રી. આજ તીનો આકડો ૭૦ હુરી ઉતરી ગયો સે. આવતા ૨૦-૨૫ વરહમાં તી પણ ભુંહાઇ જાહે. આ બદી મારી નાકવામાં આવેલી બોલીઓ આદિવાહીની સે.

બોલી ની રે તો તીં બોલીમાં હાસવી રાખેલ ગીતુ કી કથા કેવી રીતે રે ? તીમાં રેલી પોતાની રીત રિવાજો પણ કાંથી રે ? ધીરે-ધીરે આદિવાહીનો જુનામાં જુના સમોઇથી સાલતો આવેલો મોહબોલો ઇતિહાસ ને વિજ્ઞાનની સાલીઆવતી રીત બેહરી થાતી જાય સે. તી બણે તીના હારુ સરકાર અને ભારતના જુદા હમાજ ઘણી વારંવાર મથે સે. આદિવાહી બોલીઓ વાડી નાખવા આ કાવતરાને હુધારવાનું નામ આલવામાં આયું. આ તી હુધારો કે કુધારો ?

સેલા ૭૦-૮૦ વરહમાં ભારત આકામાં કારખાનાં આયાં. જાં તાં બજાર બણ્યાં. સહેરમાં ધુળ ને ધૂમાડો. કારખાનાની લીદે શહેરનું પાણી, વાયરો બદા ખરાબ થાયા. પહેલા-પહેલામાં તો શહેરના લોકુને કારખાના ઘણા અસલ લાગેલાં. તાં નોકરી કરવા ઘણું અસલ ગણતો. તાં નોકરી કરવા હારું બધા ને તયાર થાય તીના હારું સહેરમાં તીની ભણતરની રીત બણાવામાં આવી. તાની ખરાબ હવાની લીદે માદા થાતા લોકુ માટે તાનું વૈદુ જબરું વદવા લાગ્યું. ધીરે ધીરે આ બદું ખોવાવા નું આછુ થાતુ. હમણાં તે સહેરમાંતી કારકાના હરકાવાનું ચલણ સે.

હાવે શહેરના લોકું ને કારખાનાઓનો લોભ ની જોતો એવું તો ની પણ તીહુને ખાસ તે અસલની હવા અને પાણી જોઇએ . તાના હારું હવે બદા કારકાનાઓ આદિવાહીઓની મેરી બણાવા અને ધકેલવા હારું બધા મથી રીયા સે. કેતેરાં કારખાના પહેલાતી આદિવાહી ઘોરું ઘમ ખનીજો ખોદી કાડવામાટે ઉબા કરેલાં હતા. મધ્યપ્રદેશ અને બિહારમાના આદિવાહીઓને તેમાં હમાલ તરીકે રાકવામાં આવેલા હતા. તીમના બૈરાને વેસીયા ના કામમા ફસાવી દીદા હતા. હાવ બાકીના વિસ્તારમાં પણ આજ પરિસ્થિતિ ઉબી

થવા ના ભણકારા સે. એતેરે કે વન-વગડા, જમીન, બોલી ગુમાવી બેટેલા આદિવાહી હાવ તીની હવા અને પાણી પણ ગુમાવી દેહે. આ નવા કારકાનામાં બધી જગા ઇપેર બાહેરના મોટા લોકોને કે બીજા દેહમાં ભણીને આવેલા આપણા દેહમાં નીમવામાં આવે સે. મજુરીયા ની જાગા આદિવાહીઓને કામ કરાવે સે.

જિહુની વિમુકત જનજાતિ કેવામાં આવે સે તે આદિવાહીઓની સ્થિતિ તે આનાથી પણ વદારે ભયંકર સે. જેહુઇ અંગરેજનો વિરોધ કર્યો તી બદી જાતીઓની ગોનેગારજાતિનું નામ આલ્યું. ૧૯૫૨ માં ભારત સરકારે તીહુને વિમુકત જાહેર કર્યા તેમાં ભામટા, ટકારી, છારા, મધ્યપ્રદેશમાંના ભીલ, કંજાર, વડર, જેવી અલગ અલગ ૨૦૦ જાતીઓ સે. તીહુને હમાં ખેતીની પણ જાણકારી નતી. ભણતર અને તેથી મળતા ઘંદા પણ મળતા નતી. પોલીસ તીમને જોર હેઠનો માર માંડે સે. પોલીસ સ તીમને દૂંગવા, હરો બણાવવા કે સે. તીમની ઇપેર દાવા સલાડી રાજમાં અગેળના ઓદધે જાય સે. પોલીસની એડીમાં તીમના ઇપેર, તીમના બૈરાં ઇપેર ખાસ જી અત્યાસાર, જુલમ થાય સે તીનું બોલતાં હુદી લાજ આવે સે.

પુણ ઇ બદ્દા હારુ કુણ જબાપદાર સે ? સરકારના ઢીંગલા વપરાય તી કાંઇ ઇ બદ્દુ ઉકલી નીં જાય. ઇમાં કાંઇ ફેર પડે નીં. ૧૧ કરોડ આદિવાહીઓ ને ૬ કરોડ વિમુકત આદિવાહી-ઇ બદ્દા ૧૭ કરોડ થાય. સરકાર ઢીંગલા આલી આલીન કેતરાક આલે ? ભારત દેહની સરકાર જબરા ખાડામાં સે. પારકા દેહનાં વાજે દેવાં લીને કામ હેંડાડે સે. સરકારી ઢીંગલાનો મોટો ભાગ સરકારી અદિકારીના ગૂંજામાં હરકી જાય. આદિવાહીને સાઇકલનું કરજ લીવા તાણ ભાગના રૂપજ્યા તો લાંસમાં હરકે. અતરે ઉઘાડું સે કે સરકારના ટેકાના રૂપજ્યે આદિવાહી અગેળ નીં વદે.

બજારુ હમાજ ને આદિવાહી - બેમાં ખીસતાણ સાલે સે ઇમાં ન્યા આદિવાહી ગમ નમી આલે ઇ બણવાનું નથી. બજારુ હમાજ બદ્દુ સડી બેહવાવાળુ તંતર વિજ્ઞાન લીને બેઠો સે. ઇની પાહે સ વેમાન, પાટાગાડી, ગણકયંતર, બદ્દુ મારી કાડે ઇવાં રસાયણને દવા ઓહડ સે.

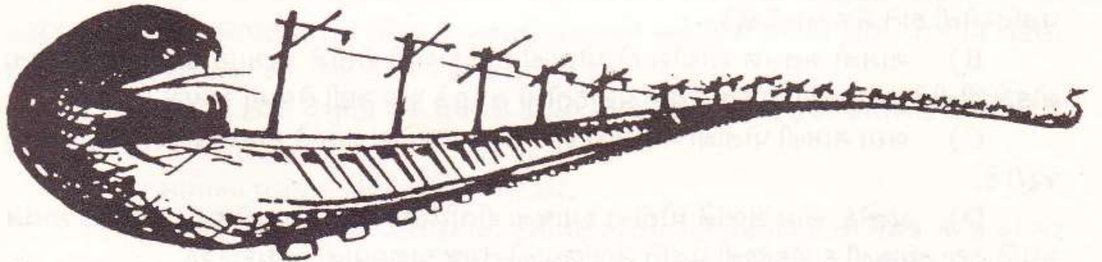
આદિવાહી પાહે નીં મળે આવું તંતર વિજ્ઞાન, નીં મળે જમીન, નીં જંગલ કે કોઇ અદિકાર. એતરું સ નીં પુણ ઇની ભાસા હુદી કોઇ હમજતું નીં. આ બદ્દાનો ફેરફાર કરવા આદિવાહીને બીજા હમાજનાં અથિયાર લોઢાં ને સોપડીની વિદીયા જાણવાં પડે. પણ તેની હાથે પોતાની રીતરિવાજ અને કુદરત માણહ હારું તીની લાગણી પણ હાસવવાની જરૂર સે. વિસારવાની એક આદિવાહીની રીત સે. એજ તીહુનું મોટું હતીયાર સે. અને ભાસા એક મોટું માધ્યમ સે. ભારતમાંના દરેક આદિવાહી બૈરું-માણહે પોતાના ભાસા હાસવી રાખવાની પોતાનો મોભો હાસવી લેવાની હાવ જરૂર સે. અને હીમ ની કરે તો આપણા બાપ-દાદા આપણને કદી માફ ની કરે. એક જમાનામાં તી જંગલના રાજા હતા. આદિવાહી આજની પેઢીએ. કેવળ મુખ્ય પ્રવાહના ગુલામ બની રહેવું કયારે ની ગમે.

એતરું હારું સે કે ભારતમાં આદિવાહી માટેનો નવો કાયદો આવી રચો સે. એ કાયદાનું ખરેખરું ઢોલના આ અંકમાં આલ્યું સે. હી કાયદો સમજવો અને તીનો હેતુ સફળ થાય તીના હારું મથવું તી આપણા બદાનું કામ સે. ઇતિહાસે આલેલી આ સેલ્લી વારી સે. તીનો યોગ્ય ઉપજોગ કરવો જુગે.

આપના માતી જે પણ ભણેલા હોય બધાને મારી અરજ સે-જંગલ ગયું-રાજગયું-દવા ગી-પ્રાણી ગયાં, હાવ પોતાની ભાસા-પાણી-હવા સાચવી લો, નિતેર તી પણ હાથમાંથી જાહે. એતરે આદિવાહીની રેહણીકહેણીનો વટ રાખવા માડો, નિતેર ઇ પણ ઝાઝા ટકેની. હમાજના બીજા લોકની વાંહે જઇ પોતાની જાતે વેડફીં ન કાઢો, પોતાનો વટ જાંળવો. એ રહે તો હજુપણ ઇતિહાસને એક નવો વળાક આવહે.

વાહેળના વરહે નગીન રાઠવા અને મનીષા વરીયા મળીને 'તેજગઢના ગીતો' પુસ્તક તૈયાર કયું તીને બાહેર પાડવાનો સમયે છોટાઉદેપૂર મત વિસ્તારના સંસદસભ્ય શ્રી નારાયણભાઇ રાઠવા, વિધાનસભાના સભ્ય શ્રી સુખરામભાઇ રાઠવા મરાઠી લેખકો શ્રી લક્ષ્મણ ગાયકવાડ અને શ્રી લક્ષ્મણ માને આવેલા હતા. તેજગઢના બે ત્રણ હજાર રહેવાસી હાજર હતા. તે પસી વિદ્યાર્થી અને બીજા મહેમાનો

તેજગઢ ગયા ત્યારે મનીષા અને નગીને તીમને તેજગઢના ગીતો ગવાડયા. ઓરસંગની ઘેડે સદીઓથી ગવાતા નાદ આવ્યાતા સે રાણી કાજળેપણ કેતરકા ગીતું હાંભળ્યા હસે. રાણી તેજલના રાજમાં તહેવારે પણ આ ગીતનો નાદ ઉઠ્યા હશે. આ સોપડી રુપે આ ગીતું કાયમ થાયા સે. ઓરસંગની ઘેડે તેમના આવાજ ફૂટી ફૂટી ઉઠતા હશે. રાઠવા આદિવાહીઓના ટીમલી નાસવાના તાલે આમાના ગીતું ગવાશે. તે આપણો જંગલના રાજા રહેલા દાદાપરદાદા ઘણા ખુશ થઇ જોતા રહેસે. કાંતો આપણી બોલી આપણાં નાસવાના ગીતો હજુ ટકી રયા સે. તીમનો આનંદ ઓરસંગના વહેણ હાથે સાંદાના અજવાળે વહેતો રેહે. ઈસ ભાસા કેન્દ્રનુ હમણુ સે.

આદિવાહીઓ માટેનો નવો કાયદો

સંકલિત

૧૯૯૬ નો કાયદો ક્રમાંક ૪૦ (Extension to the Scheduled Areas) આદિવાહીઓના ગામ પંસાયતોમાના અદિકારો અંગેનો સે. લોકસભામા મંજુરી મળ્યા પછી બે વરહની કાલાવધિમાં આ કાયદો વિવિધ રાજયોમાં મંજુરી માટે મોકલવામા આયો. ૨૪ ડિસેમ્બરે ૧૯૯૮ ના રોજ આ કાયદો ભારતમાના બધા જ આરક્ષિત આદિવાહી વિસ્તારોનો લાગુ થાહે.

૧. કાયદાનુ શિર્ષક : પંસાયતો માટેની જોગવાઇ (પંસાયતોના અદિકારો)

૨. વ્યાખ્યા : એના કાયદામાં વાપરેલ આરક્ષિત આદિવાહી વિસ્તાર એ સંજ્ઞા સંવિધાનની કલમ ૨૪૪ પેટા કલમ ૧ ના આપીમાં વાપરેલ હે.

૩. સવિધાનના નવમાં વિભાગમાં ગામ પંસાયતો માટે જે જોગવાઇઓ આપેલી હે. એ બધી જ નવા કાયદા આદારે આરક્ષિત આદિવાહી વિરતારોનો લાગુ પડહે તથા રાજ્ય સ્તરના વિધિ મંડળો વિધાનના નવમાં પેટા વિભાગમાં આલેલા અદિકારે છંતાય એના કાયદામાં નિચેની બાબતમાં ફેરફાર કરી ની શકે .

A) પંસાયતો અંગે રાજયસ્તરે ઘડાનારો નવો કાયદો જે તે સબાજનો કાળેકાળના કાયદો હમાજના અને ધાર્મિક રિવાજો તેમ જ સામુહિક સાધન સંપતિના વ્યવસ્થાપનની કાળેકાળની જૂની પદ્ધતિઓની હાતે મેળ ખાતો એહે.

B) ગામનો મતલબ સીધોસાદો પોતાની કાળેકાળની રીતોને પરમાણે કામકાજ સલાવતા લોકટોળીની કે હમાજની વસાહત અથવા વસાહતોનો સમુહ કે જૂથ ગણી લેવામાં આવસે.

C) બધા ગામની પોતાની ગામસભા રેહે. તીના સભ્યોના નામ તે ગામની મતદારયાદીમાં રેવા જરૂરી હે.

D) પ્રત્યેક ગામ સભાને પોતાના હમાજના રીતરિવાજો રીતરિવાજનો વટ, સામુહિક સાધન સંપતિ તથા ન્યાયની કાળેકાળની પદ્ધતિ સંભાળવાનો તેમજ જાળવવાનો અધિકાર રેહે.

E) સામાજિક તેમજ આર્થિક ઉન્નતિ માટેની બધી યોજના કે કાર્યક્રમ માટે ગામ પંસાયત દ્વારા તેનુ અમલીકરણ હાથ ઘરવામાં આવહે તે પેલા ગામ સંભાની મંજૂરી લેવામાં આવહે તેમજ ગરીબી નિવારણ અથવા એવી જ બીજી (અન્ય) યોજનાઓ માટેના લાભાર્થીઓની પસંદગી કરવાની ગામ સભાની જવાબદારી રેહે.

F) ઇપેર મુદ્દો (E) માં વતાડેલી યોજનાકે કાર્યક્રમ માટે નક્કી થયેલ નાણાંકીય જોગવાઇઓના વપરાશ અંગેનુ પરમાણપત્ર ગામ સભા પાસેથી ગામ પંસાયતે મેળવવાનું રેહે.

G) સંવિધાનના નવમાં વિભાગને અનુસરીને આરક્ષિત આદિવાહી વિસ્તારમાંની અનામત બેઠકો ધરાવતી દરેક પંસાયતો માં અનામત બેઠકોનુ પ્રમાણ પંસાયત વિસાતારમાની અલગ અલગ હમાજોના અંદરોઅંદરનું પરમાણ જેતરૂ જ રેહે.

ઈમ તો અનુસૂચિત જનજાતિઓ માટેની અનામત બેઠકોની સંખ્યા અડધીથી ઓછી નહી વે. તેમજ દરેક સ્તરે પંસાયત પ્રમુખની બેઠક માત્ર અનુસૂચિત જનજાતિ હારુ જ અનામત રેહે.

H) પંસાયતમાં જેને બેહવાની મળ્યું વે એવી અનુસૂચિત જનજાતિઓની વ્યક્તિઓને રાજ્ય સરકાર વિભાગિય જિલ્લા કક્ષાએ પંસાયતમાં નિયુકત કરી શકે સે.

જો કે એની રીતે નિયુકત થાયેલ સભ્યોની સંખ્યા પંસાયતમાં સૂંટાઇ આવેનાર કુલ સભ્યોની સંખ્યામાં એક દશાંશ કરતાં વધારે નીં હોઇ શકે.

I) વિકાસ યોજનાઓ માટે જમીન સંપાદન કરતા પેલા તેમજ એવી યોજનાઓના અસરગ્રસ્તોના પૂનર્વસવાટના આયોજન પેલા જે તે પંસાયતો અથવા ગામ સભા સાથે વિસારણા કરવામાં આવહે. આ યોજનાઓનું આરક્ષિત આદિવાહી વિસ્તાર માટેનુ આયોજન અને દોરવણી રાજયના મથાળેથી કરવામાં આવહે.

J) આરક્ષિત આદિવાહી વિસ્તારમાં સામાન્ય જલસ્રોતો બાંધવાનું અને ગોઠવવાનું જે તે પંસાયતને હોપવામાં આવશે.

K) આરક્ષિત આદિવાહી વિસ્તારમાં સામાન્ય ખનિજો માટે ખાણ ઉધોગોને ભાડાપત્ર આપવા પરવાના આપતા પેલા જે તે સ્તરની ગામ સભા કે પંસાયતોએ કરેલ સુચનો વિસારમાં લેવાંજ પડહે.

L) સામાન્ય ખનિજોના ઉત્પાદન માટેના અદિકાર હરાજી દ્વારા આપવા હારુ સવલતો આપતા પેલા પણ જે તે સ્તરની ગામ સભા કે પંસાયતોએ કરેલ સૂચનો વિસારમાં લેવા જ પડહે.

M) આરક્ષિત આદિવાહી વિસ્તારમાની પંસાયતો ને સ્વશાસનની સંસ્થાનો દરજ્જો આપતા અદિકાર અને સતા આપતી વખતે યોગ્ય તે સ્તરની પંસાયતો અને ગામ સભાને નીસે પરમાણે લકેલા અદિકારો મળી રેહે તેની ભાળદેખ રાજ્ય સરકારે લેવાની રેહે.

(૧) નશીલા દ્રવ્યો વેચાણ અને વપરાશ કેમનો કરવો તીનો, તીના ઇપેર પ્રતિબંધ નાખવેનો કે બંદી ફરમાવેનો અદિકાર.

(૨) સામાન્ય વગડુ સંપત્તિ ઇપેરનો અદિકાર.

(૩) આરક્ષિત આદિવાહી વિસ્તારમાની જમીનનું હસ્તાંતરણ રોકવા માટેનો તેમજ ગેર કાયદેસર રીતે થયેલા એવા હસ્તાંતરણો પર યોગ્ય કાર્યવાહી કરીને તે હસ્તાંતરણ રદ કરવેનો અદિકાર.

(૪) કોઇ પણ નામ વડે સાલતા ગામના હાટ કે બજારનુ વ્યવસ્થાપન કરવેનો અદિકાર.

(૫) અનુસૂચિત જનજાતિઓ હાતે થતા નાણાકિય ધીરાણની પ્રવૃત્તિ ઇપેર નિયંત્રણ રાખવેનો અદિકાર.

(૬) સામાજીક ક્ષેત્રમાં કામ કરતી દરેક પ્રકારની સંસ્થાઓ તેમજ સંસ્થાચાલકો ઇપેર નિયંત્રણ રાખવેનો અદિકાર.

(૭) આદિવાહી પેટા યોજના સ્થાનિક સ્તરે ચાલતી બધી જ યોજનાઓ અને તે માટે ફળવાયેલ સાધન સંપતિ ઉપર નિયંત્રણ રાખવેનો અદિકાર.

N) પંસાયતોને સ્વશાસનની સંસ્થાનો દરજ્જો આપતા રાજયસ્તર ઇપેરના કાયદામાં જ એવી જોગવાઇ કરેલી રેહે જેથી ઉપલા સ્તરની પંસાયતો નિચેના સ્તરની પંસાયતો કે ગામ સભાના અદિકાર અને સત્તા રદ કરી શકે ને.

O) આરક્ષિત આદિવાહી વિસ્તારમાની જિલ્લા પંસાયતોની કામ સલાડવાની રીતનું આયોજન કરતી વખતે જ રાજય સ્તરના કાયદામાં સંવિધાન ના છઠા પરિશિષ્ટમાની વ્યવસ્થા પણ જાળવી રાખવામાં આવહે.

૧. ટૂંકી સંજ્ઞા અને આરંભ :

(૧) આ વટહુકમ, ગુજરાત પંચાયત (સુધારા) વટહુકમ ૧૯૯૭ કહેવાશે.

(૨) તે તરતજ અમલમાં આવશે.

૨. સન ૧૯૯૩નો ગુજરાતનો ૧૮મો અધિનિયમ હંગામી રીતે સુધારવા બાબત :

આ વટહુકમ ના અમલની મુદત દરમિયાન, ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ, ૧૯૯૩ (જેનો આમાં હવે પછી 'મુખ્ય અધિનિયમ' તરીકે ઉલ્લેખ કર્યો છે તે) કલમ ૩ અને ૪ માં નિર્દિષ્ટ કરેલા સુધારાને અધીન રહીને અમલમાં આવશે.

૩. સન ૧૯૯૩ના ગુજરાતના ૧૮મા અધિનિયમમાં કલમો ૨૭૮-ક અને ૨૭૮ કક દાખલ કરવા. બાબત : મુખ્ય અધિનિયમમાં, કલમ ૨૭૮ પછી, નીચેની કલમો દાખલ કરવી:-

૨૭૮ ક : આ અધિનિયમ, ભારતના સંવિધાનની કલમ ૨૭૮ના ખંડ (૧) માં ઉલ્લેખેલ રાજયના અનુસૂચિત વિસ્તારોને, અનુસૂચિ ૪ માં નિર્દિષ્ટ કરેલા ફેરફારોને આધીન રહીને લાગુ પડશે.

૨૭૮ ક ક : અનુસુચિ ૫ માં નિર્દિષ્ટ કરેલા અધિનિયમ, ભારતના સંવિધાનની કલમ ૨૪૪ના ખંડ (૧) માં ઉલ્લેખેલ રાજયના અનુસૂચિત વિસ્તારોને લાગુ પાડતી વખતે, ચોથી કોલમમાં દર્શાવેલ પ્રમાણમાં સુધારવા જોઈશે.''

૪. સન ૧૯૯૩ના ૧૮મા અધિનિયમમાં નવી અનુસૂચિ ૪ અને ૫ દાખલ કરવા બાબત : મુખ્ય અધિનિયમમાં, અનુસૂચિ ૩ પછી, નીચેની અનુસૂચિઓ ઉમેરવી.

અનુસૂચિ ૪

(જુઓ કલમ ૨૭૮ક)

(જે ફેરફારોને અધીન રહીને આ અધિનિયમ, રાજયના અનુસૂચિત વિસ્તારોને લાગુ પડશે તે ફેરફારો)

૧. કલમ ૨માં ખંડ (૧૯) પછી નીચેનો ખંડ દાખલ કરવો :-

(૧૯ક) 'અનુસૂચિત વિસ્તાર' એટલે ભારતના સંવિધાનની કલમ ૨૪૪ના ખંડ (૧) માં ઉલ્લેખેલ રાજયના અનુસૂચિત વિસ્તારો.

૨. કલમ ૪ ને બદલે, નીચેની કલમ મુકવી :-

૪ (૧) : આ અધિનિયમથી અથવા તે હેઠળ જોગવાઈ કરી હોય તેવા કાર્યો કરવા માટે, ગામ માટે ગ્રામ સભા હોવી જોઈએ.

(૨) તે ગામના મતદાર વિભાગોના મતદારોની યાદીમાં જેમના નામો સમાવિષ્ટ કર્યા હોય તેવી વ્યક્તિઓની તે બનશે.

(૩) ગ્રામ સભા નીચેના વધારાના કાર્યો કરશે :

(ક) ગ્રામ સભાએ, ગામના રહેવાસીઓની પ્રણાલીઓ અને રિવાજો, તેમની સાંસ્કૃતિક ઓળખ, સામુહિક સાધનો અને તકરારની પતાવટની રૂઢિગત રીત સાચવી રાખવાનો અને જાળવવાનો પ્રયત્ન કરવો.

(ખ) ગ્રામ સભાએ :

(૧) સામાજિક અને આર્થિક વિકાસ માટેની યોજનાઓ, કાર્યક્રમો અને પરિયોજનાઓનો

ગ્રામ પંચાયત અમલ હાથ ધરે તે પહેલાં એવી યોજનાઓ, કાર્યક્રમો અને પરિયોજનાઓ મંજૂર કરવી જોઇએ.

(૨) ગામમાં ગરીબી નિવારણ અને બીજા કાર્યક્રમો હેઠળ હિતાધિકારી તરીકે વ્યક્તિઓની ઓળખ અથવા પસંદગી માટે તે જવાબદાર રહેશે.

૩. કલમ ૭માં પેટા કલમ (૧) માં નીચેનો પરંતુક ઉમેરવો :-
પરંતુ અનુસુચિત વિસ્તારમાંના સ્થાનિક વિસ્તારના સંબંધમાં ભલામણ કરતી વખતે એવી ખાતરી કરવી જોઇએ કે તે સ્થાનિક વિસ્તાર સામાન્ય રીતે રહેવાસી અથવા રહેવાસીઓનો સમુહ અથવા નાના ગામ અથવા નાના ગામોના સમુહનો બનેલો છે, અને પ્રણાલીઓ અને રિવાજો અનુસાર પોતાના કામકાજની વ્યવસ્થા કરેછે.

૪. કલમ ૯માં, પેટા કલમ (૫)માં, ખંડ (ક)માં, પેટા-ખંડ (૧) પછી, નીચેનો પેટા-ખંડ દાખલ કરવો :
(૧ક) સમગ્ર સ્થાનિક વિસ્તાર કોઇપણ અનુસૂચિત વિસ્તારનો બનેલો હોય તેવી ગ્રામ પંચાયતની બાબતમાં, પેટા-ખંડ (૧) હેઠળ અનુસૂચિત આદિજાતિઓમાટે અનામત રાખેલી બેઠકોની સંખ્યા એવી રીતે વધારવી જોઇશે કે, જેથી કરીને આવી સંખ્યા, ગ્રામ પંચાયતમાંની બેઠકોની કુલ સંખ્યાના અડધા કરતાં ઓછી થાય નહીં.

૫. કલમ ૧૦ માં, પેટા-કલમ (૫)માં, ખંડ (ક)માં, પેટા-ખંડ (૧) પછી, નીચેનો પેટા -ખંડ દાખલ કરવો :-
(૧-એ) સમગ્ર સ્થાનિક વિસ્તાર કોઇપણ અનુસૂચિત વિસ્તારોનો બનેલો હોય તેવી તાલુકા પંચાયતની બાબતમાં, ખંડ (૧) હેઠળ અનુસૂચિત આદિજાતિ માટે અનામત રાખેલી બેઠકોની સંખ્યા એવી રીતે વધારવી જોઇશે કે, જેથી કરીને, તાલુકા પંચાયતમાંની બેઠકોની કુલ સંખ્યાના અડધા કરતાં ઓછી થાય નહીં.

૬. કલમ ૧૧માં, પેટા-કલમ (૫)માં, ખંડ (ક)માં, પેટા-ખંડ (૧) પછી, નીચેનો પેટા-ખંડ દાખલ કરવો :-
(૧) સમગ્ર સ્થાનિક વિસ્તાર અનુસૂચિત વિસ્તારોનો બનેલ હોય તેવી જિલ્લા પંચાયતની બાબતમાં,ખંડ (૧) હેઠળ અનુસૂચિત આદિજાતિઓ માટે અનામત રાખેલી બેઠકોની સંખ્યા એવી રીતે વધારવી જોઇશે કે જેથી કરીને તે સંખ્યા, જિલ્લા પંચાયતમાંની બેઠકોમાંની કુલ સંખ્યાના અડધા કરતાં ઓછી થાય નહીં.

૭. કલમ ૧૧ પછી નીચેની કલમ દાખલ કરવી :
૧૧ક. કોઈ કારણોસર ચૂંટણીમાં તાલુકા પંચાયત અથવા જિલ્લા પંચાયત માં અનુસૂચિત આદિજાતિનો કોઇ સભ્ય ચૂંટાય નહીં તો, રાજ્ય સરકાર, ચૂંટાવા માટે યોગ્ય હોય તેવા અનુસૂચિત આદિજાતિના સભ્યોમાંથી તે પંચાયતમાં ચૂંટાયેલા કુલ સભ્યોના એક દશાંશ કરતા વધે નહીં તેટલી સંખ્યાના સભ્યો નિયુક્ત કરી શકશે.

૮. કલમ ૫૧માં પેટા-કલમ (૨) માં :
(૧) ખંડ (ક)ને બદલે, નીચેનો મજકૂર મૂકવો :-

(ક) રાજયની તમામ ગ્રામ પંચાયતોના સરપંચના હોદ્દા અનુસૂચિત આદિજાતિઓ માટે રાજ્ય સરકારે અનામત રાખવા જોઈશે.

સ્પષ્ટીકરણ :- આ ખંડના હેતુઓ માટે, 'ગ્રામ પંચાયત' એટલે ગ્રામ પંચાયત, જેનો સમગ્ર સ્થાનિક વિસ્તાર અનુસૂચિત વિસ્તારનો બનેલો હોય.''

(૨) ખંડ (ખ) માં --

(ક) પેટા-કલમ (૧) માં, ''અને'' શબ્દ કમી કરવો.

(ખ) પેટા-ખંડ (૨) કમી કરવો.

૯. કલમ ૬૩માં પેટા-કલમ (૨) માં --

(૧) ખંડ (ક)ને બદલે નીચેનો મજકૂર મૂકવો :-

(ક) રાજયની તમામ તાલુકા પંચાયતના પ્રમુખના તમામ હોદ્દા અનુસૂચિત આદિજાતિ માટે રાજય સરકારે અનામત રાખવા જોઈશે.

સ્પષ્ટીકરણ :- આ ખંડના હેતુઓ માટે 'તાલુકા પંચાયત' એટલે તાલુકા પંચાયત, જેનો સમગ્ર સ્થાનિક વિસ્તાર અનુસૂચિત વિસ્તારનો બનેલો હોય.''

(૨) ખંડ (ખ) માં --

(ક) પેટા-કલમ (૧) માં 'અને' શબ્દ કમી કરવો.

(ખ) પેટા-ખંડ (૨) કમી કરવો.

૧૦. કલમ ૭૭માં, પેટા-કલમ (૨) માં --

(૧) ખંડ (ક) ને બદલે નીચેનો મજકૂર મૂકવો :-

(ક) રાજયની તમામ જિલ્લા પંચાયતના પ્રમુખના હોદ્દા અનુસૂચિત આદિજાતિ માટે રાજય સરકારે અનામત રાખવા જોઈશે.

સ્પષ્ટીકરણ :-આ ખંડના હેતુઓ માટે 'જિલ્લા પંચાયત' એટલે જિલ્લા પંચાયત, જેનો સમગ્ર સ્થાનિક વિસ્તાર અનુસૂચિત વિસ્તારનો બનેલો હોય.''

(૨) ખંડ (ખ) માં --

(ક) પેટા-કલમ (૧)માં 'અને' શબ્દ કમી કરવો.

(ખ) પેટા-ખંડ (૨) કમી કરવો.

૧૧. કલમ ૧૦૮ માં, પેટા-કલમ (૪) પછી, નીચેની પેટા-કલમ ઉમેરવી --

(૫) (ક) આ અધિનિયમના હેતુઓ માટે, તે ગામની હકૂમતમાં આવેલ હોય તેવા વન વિસ્તારમાંથી મળી આવેલ ગૌણ વન પેદાશ ગ્રામ પંચાયતમાં નિહિત થશે.

(ખ) ખંડ (ક) હેઠળ ગ્રામ પંચાયતમાં ઉપજ નિહિત થાય તે છતાં ગુજરાત ગૌણ વન પેદાશ વ્યાપાર રાષ્ટ્રીયકરણ અધિનિયમ, ૧૯૭૯ની જોગવાઈઓ ગૌણ વન પેદાશને લાગુ પડવાનું ચાલુ રહેશે.

(ગ) ગૌણ વન પેદાશની વેચાણ ઉપજ ગામના ફંડમાં ભરવી જોઈશે અને તે તેનો ભાગ બનશે.

(ઘ) ખંડ (ક)માંના કોઈપણ મજકૂરનો અર્થ ખંડ (ક)માં ઉલ્લેખેલ વન વિસ્તારની જમીન

ગ્રામ પંચાયતમાં નિહિત થાય છે તેવો કરી શકાશે નહિ.

સ્પષ્ટીકરણઃ આ પેટા-કલમના હેતુઓ માટે ''ગૌણ વન પેદાશ'' એ શબ્દપ્રયોગનો અર્થ ગુજરાત ગૌણ વન પેદાશ વ્યાપાર રાષ્ટ્રીયકરણ અધિનિયમ, ૧૯૭૯ની કલમ ૨ના ખંડ (૯)માં તેનો જે અર્થ આપ્યો છે તે જ થશે.

૧૨. કલમ ૧૧૨માં, પેટા-કલમ (૧) પછી, નીચેની પેટા-કલમ દાખલ કરવી :-
(૧ક) પંચાયતે, કલમ ૪ની પેટા-કલમ (૩)ના ખંડ (ખ)ના પેટા-ખંડ (૧) માં ઉલ્લેખેલ યોજનાઓ, કાર્યક્રમો અને પરિયોજનાઓ માટે પંચાયત દ્વારા ફંડના ઉપયોગ માટેનું પ્રમાણપત્ર ગ્રામસભા પાસેથી મેળવવું જોઇશે.

૧૩. કલમ ૧૩૨ પછી નીચેની કલમ ઉમેરવી :-
૧૩૨ ક. તાલુકા પંચાયત સાથે -
(ક) કોઇપણ વિકાસ પરિયોજના માટે તાલુકામાં આવેલી કોઇ પણ જમીનનું જમીન સંપાદન અધિનિયમ ૧૮૯૪ હેઠળ સંપાદન કરતાં પહેલાં -
(ખ) આવી પરિયોજનાથી અસર પામેલી વ્યાક્તિઓના પુનઃ સ્થાપન અથવા પુનર્વસવાટ કરતાં પહેલાં -
વિચાર વિનિમય કરવો જોઇશે.

૧૪. અનુસૂચિ ૧માં --
(૧) નોંધ ૧ માં, પેટા-નોંધ (૮) પછી, નીચેની નવી પેટા-નોંધ ઉમેરવી :-
(૮-ક) કેફી પદાર્થોના વેચાણ અને વપરાશ ઉપર પ્રતિબંધ મૂકવા અને તેનું નિયમન અથવા નિયંત્રણ કરવા બાબત.
(૨) નોંધ ૭માં, પેટા-નોંધ (ડ) પછી નીચેની નવી પેટા-નોંધ ઉમેરવી :-
(ડ-૧) જળ સંસ્થાઓનું આયોજન અને વ્યવસ્થાપન બાબત
(૩) નોંધ ૧૦ પછી, નીચેની નોંધ ઉમેરવી :-
૧૧. સામાજિક ક્ષેત્રના કાર્યક્રમમાં, તમામ સામાજિક ક્ષેત્રોમાંની સંસ્થાઓ અને કર્મચારીઓ ઉપર નિયંત્રણ કરવાની સત્તા બાબત.

૧૫. અનૂસૂચિ ૨ માં, ભાગ ૧માં, નોંધ ૫માં, પેટા-નોંધ (ઘ)પછી, નીચેની નવી પેટા-નોંધ ઉમેરવીઃ-
(ચ) સ્થાનિક યોજનાઓ અને આદિજાતિ પેટા-યોજનાઓ સહિત આવી યોજનાઓના સાધનો ઉપર નિયંત્રણ.

અનુસૂચિ-૫
સુધારેલા અધિનિયમો
(જુઓ કલમ ૨૭૮ કક)

વર્ષ	ક્રમાંક	ટૂંકી સંજ્ઞા	કેટલે સુધી સુધાર્યો
૧	૨	૩	૪
૧૮૭૯	સન ૧૮૭૯નો મુંબઈનો ૫મો	મુંબઈ જમીન મહેસૂલ અધિનિયમ ૧૮૭૯	કલમ ૭૩ કક માં --- **૧.** પેટા કલમો(૧) અને (૨) માં 'કલેક્ટર' એ શબ્દને બદલે 'જિલ્લા પંચાયત' એ શબ્દો મૂકવા. **૨.** પેટા-કલમ (૩)માં ખંડ (ક) માં (ક)'અન્ય આદિવાસીને' એ શબ્દોને બદલે'કોઈપણ વ્યક્તિને' એ શબ્દો મૂકવા. (ખ)'કલેક્ટર'એ શબ્દો જે બે સ્થળે આવે છે તેને બદલે 'જિલ્લાપંચાયત' એ શબ્દો મૂકવા. **૩.** પેટા-કલમ (૪)માં ખંડ (ક) માં 'આ કલમની પેટા કલમ (૧) નું અથવા' શબ્દો, કૌંસ, અને આંકડા કમી કરવા. **૪.** સ્પષ્ટીકરણમાં, ખંડ (૧) પહેલાં નીચેનો ખંડ દાખલ કરવો:- (૧ક) 'જિલ્લા પંચાયત' એટલે ભારતના સંવિધાનની કલમ ૨૪૪ ના ખંડ (૧)માં ઉલ્લેખ્યા પ્રમાણેના રાજયના કોઈપણ અનુસૂચિત વિસ્તારના બનેલા જિલ્લાની જિલ્લા પંચાયત, જેમાં આદિવાસી કબજો ધરાવતો હોય તે.
૧૯૪૬	સન ૧૯૪૬ નો મુંબઈનો ૩૧મો	મુંબઈનો નાણાંની ધીરધાર કરનારાઓ બાબતનો અધિનિયમ, ૧૯૪૬.	કલમ ૧૭ પછી નીચેનો મજકૂર દાખલ કરવો :- **૧૭ક.** કોઈપણ નાણાંની ધીરધાર કરનાર,ભારતના સંવિધાનની કલમ ૨૪૪ના ખંડ (૧)માં ઉલ્લેખ્યા પ્રમાણેના રાજયના અનુસૂચિત વિસ્તારમાં રહેતા અનુસૂચિત

આદિજાતિના કોઇપણ સભ્યને તે ગામની ગ્રામ પંચાયતની પૂર્વ મંજૂરી સિવાય, કંઇપણ નાણાં ધીરી શકશે નહિ.

નિવેદન

પંચાયતને લગતા ભારતના સંવિધાનના ભાગ ૯ને અનુરૂપ રાજયમાં પંચાયતને લગતો કાયદો લાવવા માટે, ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ, ૧૯૯૩ અધિનિયમિત કરવામાં આવ્યો હતો. પંચાયત (અનુસૂચિત વિસ્તારોને લાગુ પાડવા) બાબત અધિનિયમ, ૧૯૯૬ની જોગવાઇઓની કલમ ૩ની રૂએ પંચાયતને લગતી સદરહુ ભાગ ૯ની જોગવાઇઓ, સદરહુ કેન્દ્રીય અધિનિયમની કલમ ૪ માં જોગવાઇ કરેલ અપવાદો અને સુધારા-વધારાને અધીન રહીને, અનુસૂચિત વિસ્તારોને લાગુ પડે છે. રાજયમાં એવા કેટલાક વિસ્તારો છે, જે સંવિધાનની પાંચમી અનુસૂચિતના પરિચ્છેદ ૬ હેઠળ રાષ્ટ્રપતિએ અનુસૂચિત વિસ્તારો તરીકે જાહેર કર્યા છે. કેન્દ્રીય અધિનિયમની કલમ ૫થી પંચાયતને લગતા રાજય અધિનિયમની જોગવાઇઓ, અનુસૂચિત વિસ્તારોને લાગુ પાડ્યા પ્રમાણેના સદરહુ ભાગ ૯ની જોગવાઇઓ સાથે અસંગત થઇ શકે તે છતાં, તેને સન ૧૯૯૭ના ડિસેમ્બર મહિનાની ૨૩મી તારીખ સુધી ચાલુ રાખવા માટે જોગવાઇ કરી છે. તેથી, ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ ૧૯૯૩ને, અનુસૂચિત વિસ્તારોને લાગુ પાડ્યા પ્રમાણેના સદરહુ ભાગ ૯ની જોગવાઇઓને અનુરૂપ રાખવાનું જરૂરી છે.

કેન્દ્રીય અધિનિયમની કલમ ૪થી, યોગ્ય સ્તરે પંચાયતોને અને ગ્રામ સભાને, બીજા કાયદા હેઠળ આવતી અમૂક બાબતોના સંબંધમાં સત્તા આપવાનું રાજય વિધાનમંડળે પણ ફરમાવ્યું છે. તેથી તે બાબતોના સંબંધમાં પંચાયતોને સત્તા આપવાનું જરૂરી જણાયું છે. તદનુસાર મુંબઇ જમીન મહેસૂલ અધિનિયમ, ૧૮૭૯ અને મુંબઇ નાણાંની ધીરધાર કરનારાઓ બાબતનો અધિનિયમ, ૧૯૪૬ની સંબંધિત જોગવાઇઓ પણ સુધારવામાં આવી છે.

ગુજરાત વિધાનસભાનું સત્ર ચાલુ ન હોવાથી, ઉપર્યુક્ત ઉદ્દેશો સિદ્ધ કરવા માટે ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ, ૧૯૯૩ અને ઉપર્યુક્ત બીજા અધિનિયમો સુધારવા માટે આ વટહુકમ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

ગાંધીનગર, તારીખ ૨૦મી ડિસેમ્બર, ૧૯૯૭.

કૃષ્ણપાલ સિંઘ,
ગુજરાતના રાજયપાલ
ગુજરાતના રાજયપાલના હુકમથી અને તેમના નામે,

પી. બસુ,
સરકારના અધિક મુખ્ય સચિવ.

બંબેલા ગામનો ઈતિહાસ

કહેનાર : નાથુભાઈ સેલોત
લખીલેનાર : રમેશ સેલોત

આપડ ગામમાં છૂરાં પેલું પેલુતે અંગ્રેજ નું રાજ ચાલતુંતું. પણ કડક કાયદો હતો ને વેઠે કરાવતાતા.ને તરાં આપડ ગામમાં થોડક છુરા હતા. તરાં છૂરાં મેસુલ ઉઘરાવતાતા એતો દુકડા લેતાતા. તી દુકડા ઉગરાવવા વાળો કૂણ થાય, તા ઘુડાવાળા ઘુડા ઈપેર બેહીને આવતાં. આપડ ગામમાં હીરો નામનો એક ડુહો રેતોતો. તે હીરે તે મરી જયો ને તેનો છૂરો કાનજી એતો. તા કાનજી હતો ગયડો ડોહો થાજયો તે તી હુધો મરીજયો ને તેના છૂરા ચાર હેતા તી. તેનાનું નામ હોતુ મોટા છુરાનું નામ હોતું હીમો ને બીજાનું નામ હેતું વિઝો ને તેન વાહેનાનું નામ હેતું રાવો ને તેનવાહેનાનું નામ હેતુ ભાવો તી. એક દાડા ઘુડાવાળા આચા તી છુરા જબરા મારતાં તી મીરહે એમ કહેને તાણ ભાઈ નાઠા ને વિજો નાઠોતી તેને ઘુડાં વાલે તીડયો. તી જયો પછે પુછયું તી તારૂં હું નામ હે. તા કેક્દું કે વિજો તે તું હવેરે થાણે આવજે. તી બીજે દાડે વિજો થાણે જયો. પછે રાજા હોતો તેને પુછ્યું કે તારૂ હુ નામ. તે કે કે વિજો. તે તારી જાતહું. તે સુહાણ. હે તારા ટેકાવાળાં ઘેરાંનો મેસુલ ઉઘરાવે આલજે ને તારતાં અમો આવેને ઉગરાવલું મેસુલ લે આયહું તી તું ઉગરાવે આલ કે તે વિજો કેકં તી ઉગરાવે આલે પછે વિજો ચોર આવરાં રયો પચી ઝુપડા વાલાને કેકં કે બાઇ દુકડા તે મને ઉઘરાવવા કેકું હે તી તમો મને આલજયો તી ઘુડાંવાળા આવહે તી હું આવહે એમ કરીને વાત કરી તરાં બંદા કે તી તનં ઉગરાવવા કંકે તે તને આલહું એમ કેકુ પસે. વિજો ફરેફરે ને દુકડા ભેળા કર્યા પછે ઘુડાવાળા આવતાં તી ઘુડાવાળા દુકડા લે જાત પસે. એમ કરતાં કરતાં ઘણાં વરહાં જાતા રયાં ને પછે ઘુડાવાળા કેકું કે વિજા તું અમૂને એતરૂં કામ કરે આલે હે તી તૂ ગામનો મુખી થા એમ કેકુ તરાં વિજે હો એમ કેકુ ખચે. એક દાડો નક્કી કર્યો તી વિજા તુ ઘેર રેજ અમો તારતાં આવજયે હે એમ કરે ને ઘરે કાઢયો પસે. ઘુડાવાળા આયા તી વિજાને પુછયું કે વિજા તારૂં ગામે ક્તરૂં હે તાં વિજે કેદુ કે આહતી આં હુદુ હે ને થુડુંક હે એમ તરાં મેરાં રજવાડાં નુ રાજ હેતું તી તાં રજવાડાના ઘુડાવળા આવેલા હેતા પછે બદા ભેગા થાયા ને અંગરેજો વિજા ડૂહા હારૂ પાગડી લાયા ને કેદું કે રજવાડી વાળા ઘુડાવાલા હાતે રેહે ને આમૂ બદા હાતે રેજયે ને તું તારૂં ગામની હીમ ઘેર લે તારાં અંગરેજે હવા મૂણનું એક ઢળજયું પાડયું ને પછે માથે પાગડી બંદાડી ને માથે હવા મુણનું ઢળજયું સડાયું ને પોગે હવા મુણની હાફોળ બાદી ને પછે કેદું કે વિજો તૂં તારૂં ગામ ઘેરલે તરાં એક બાવા રૂખડીનું ઝાડ હેતું તા જાડીને હાજતે ઘુડાવાળા પસે. હવામૂણનું ઢળજયું ને પોગામાં હવામણહાકાળ. વિજો અગેડ ચાલે ને હાકોળ ઘીહાય જે ઘહેડો પડે તાં ભાઠા રૂપતાં જયાં ને વિજો અગેડ ચાલતો જાય ને ઘુડાવાળા હુદા હાતે સાલતાં જાય. પછે ઘાવડજયાંને હીજાડે પયાં તરાં ઘાવડજયાં નો મૂખી હતો. તેનૈ કેદું કે વિજા આપું પાડા હિમજયા ભાઈહે. તીતું તોડુક હમજજે વદારે આઇ નહિ આવતો વે ને તારાં છુરાની જાન જાહેતરા હું તારી જાનને પાડો મારેને ખવાડે ને હરો પીઆડે ને બદાને ખવાડે તી તું ઘુડા હિમેળહો ફરે જાજે એમ કેદું તી વિજે ઘુડી હીમેળહે ફરયોતી બુહકા મી જયો. પછે નહીં આવી. પછે નદાને ઘેડે ઘેડે મવુડાની હિમ આવી ગઇ તરાં અરદા ખેડોમાં ભરાજયો પચે બે ડુંગરાને વચમાં થાયને નળા માં તાપને બાવારૂખડજયે જેવો તરાં ઘુડા

વાલે કેદું કે વિજા હાવુ ઢળજ્યું દડદે એમ કેદું તરાં ઢળજ્યું દડયું પસે. રજવાડા વાળાં ને અંગરેજો એ કેદુ કે વિજા તે તારા ગામની હીમતે ઘેરી હો પ તારા ગામનું હું નામ પાડજ્યે તે વિજે કેદું કે જો થોડુક રજવાડા માંહું લેદું હે ને તોડુક ઘાવડજ્યા માહું લેદું હે ને થાડું ખેડા માહું લેદું હે તી. બામ જૂરાજ્યે ગામ કાઢયું હે તી બમેરૂં નામ પાડો એમ કેદું તરાં ગામનું નામ બમેરૂં પાડયું પછે બદાને પાડો મારેને ખવાડયો ને હરો પાહે પછે અંગરેજેં વિજાને ઇમાનમાં ખાડું આલ્યું પછે વિજાને કેદું કે તે જૂર જબરાજ્યે ગામ વાળ્યુ હે તી તને અમો ઇમાનમાં કાડુ આલજ્યે હે. પછે જાતાં રયા ને રજવાડા ના ઘૂડા વાળે જાયને રાજાને કેદું કે આપડા હીમ હેતી. ને તાં બાલાપીપેર નું ઝાડ હેતું તાં અમૂ ભાલા ભળને ખૂહતાં ઘૂડા બાદતા તે પીપેર અને તીની હીમ કરતાં વધારે બમેરેના વિજા ચૂહાણે લી લીદી હે ને આપડી હામ હેજા તારૂં આદું ગામ પીલીમોર કડયું ને અરદું ગામ પીલી મેર કાઢ્યું ને અરદું ગામ ભાલા પીપેર આપડી હીમમાં ઘલ દેદું વિજાને હાય લાવો તરાં ઘુડા વાળા આયા તી વિજાને હાથ લે જ્યાં પછે વિજાને રજવાડાનો રાજા સેર ગઢ માં રેતો તો તી વિજાને સેર ગઢમાં લી જ્યા પસે વિજાને પૂછયું કે વિજા તું મારી હદમાં કેમ ભરાયો તે વિજે કેદું કે મારૂં ગામ નાનું હેતું તેમાં. તે તું મારી હદમાં ભરાયો તી તને હું કેદ કરૂં હે. તો એમ કેને વિજાને જેરી મારયો ને આથમાં આત કડી પેરાવી ને પોગમાં બીડી ચડાવી પછે વિજાને જેલમાં પૂર દેધે પછે ઘૂડા વાલા ઘરે આયા ને કેદું કે વિજાનેતે કેદ કર્યો હેતી વિજો ઘેર ને આવે એમ કેને નાહી જ્યાં તરાં તાં ક પેરા વાળો જેલ ફરતો ફરતો તો તરાં પેરા વાળે કેદું ક વિજાને કે તું કાનો હે ને તારૂ નામ હે તરાં વિજે કેદુ કે મારૂં નામ વિજો હે તરા તેને પેરા વાલે કેદું કે વિજા તારોતે કાલે દાહરો કરવાનો હે તરાં વિજે પેરા વાળાને કેદું કે તને હું મારી છૂરી આલે દે પણ મને કાઢદે તરાં પેરાં વાળે કેદુ કે હું ને કાઢું પુણ તું પેલાં પગજ્યાં હે તા થાયને કૂદી જા તરાં વિજો પગછવાં માં ચડયો. રાતના બારેક વગ્યે પછ નિચા કરાક હેતી તરાં વિજો હાથને પોગ ભેગા કરેને ગગડીજ્યો ને નિચા કરાડમાં પાણી હેતું તી વિજો પાણી માં પડયે તરાં ધીરે ધીરે પાણી માહે બારનો આયો પછે તેવાકમાં તે, જબરી ઝાડી હેતી તી. વિજે રાતે હાથેને પોગે ચાલતો ને દાડેનો ઝાડીમાં હતાય રેતો પછે એમ કરતો કરતો વિહેક દાડામાં ગાગોડ તળાઇમાં આવી રયો ને એક નાનહાક ઝપડા વાળી એતી તેનતા જ્યો પસે. ઝુપડા વાળાને કેલું કે બાઇ અઇ કૂને કેતો નહિ વે ને લુવાર ને અઇ બલાવ લાવજે ને હમદા હાતે લેતો આવ એમ કેજે તરા ઝુપડા વાળો લુવારને તા જ્યો ને લુવાદને કેદુ કે તારો હમદા લે લે ને મા ચાલ પસે લુવારે કેદુ કે હુ કામ પડયું હેતી હમદા હાતે લું તરાં ઝુપડા વાલે કેદુકે મારે પુડક કામકીજયું હે તરાં લુવાર આયો ને ઊપન લદી પાકી કરી કપછે વિજે કેદુ કે તુ મને આ બદું ઝેરલુ હેતા તુમને તુડી આલ ને તને હું પૈસા આલે તરાં લુવારે આથ કડી તૂડી અને પોગની બેડી તૂડી પસે. વિજો છૂટો તાયો ને હારે આપીતરાં વિજાની ડુહી ને વિજાના બાઇને કેદુ કે વિજો નાહે આયો એમ કેયને કેદું ને એમ કેદું કે ડુહી તૂ ચાલ તી વિજાનેતે કાલે દાહરો કરવેનો હેતી તૂ રાજા ને રાતી કાસળી ઉતારેને પોગાં લાગજે તી વિજાને દાહરો ને કરી એમ કેદું ને ને આવેતે કાલે વિજાને દાહરો કરવાનો હે તી તૂ સાલ એમ કરીને ડુહીને ને એના ભાઇ ને લીજ્યા પસે. વિજા ઘેર આવે ને પુસે કે ડૂહી ને મારો બાઇ કાહે તરાં છૂરજ્યે કેદુ કે આઇને ને કાકાને તે ઘુડા વાલા આવાં તી લે જ્યાં પછે વિજો જબરો ઘબરાયો અને ગાંગરયો ને કેકે જો ઘરે આવેને હું કર્યું તરાં વિજાને બે બુને હેતી તી ઘાસી ને વીસી અને એક ઇની છૂરી હેતી તે પૂણ ઘુડાવાળાને આલી પછે તેના તાણહે દુકડા મળ્યા. પછે એક ઠાકોર વિજાને વળખતો તો તી વિજો તાણહે દુકડા લેને જ્યો ને ઠાકોર ને પોગાં પડેને કેજ્દું કે પો ગામ ઘરેયું તેના બદલામાં મને પુર દેધેતો તી હનં તાહે નાહે આયો હે ને ઘુડા વાલા આયાતી મારી બજેરને ને મારા ભાઇ ને હાય લેજ્યા હે તી તમો મારી બજેર ને મારા ભાઇ ને આણે આલો આલો ને હું તાણહેક દુકડા લાયો હેતી આલું તરાં ઠાકોર શેર ગઢ રાજાને કેદું કે વિજો નાહે જ્યો પણ એના બાઇને ને એની ડુહી ને મારા તાં કાઢદો ને વિજો તમારી હદમાં વદાર ભરાય જ્યા તેના તમુને હું દુકડા અલાડું એમ કેદું ને તરાં રાજો કે કે દું કે ઠાકોર તમુનમે હું આલુ હે પણ મારી હદના હું પાનસો દુકડા આલે તરાં ઠાકોરે કેદુકે વિજો મને પાનસે

દુકડા આલતે તરા હું એની ડુહીને ને એના ભાઇને કાઢે એમ કરીને ઠાકોર ફરી ને એના બાઇને ઠાકોરને તા લે આયો પછે વિજે ઠાકોરને કેદું કે મારી બૂનો બે ઘાસીને વેસજે હે તી તાણહે દુકડા થાયાં હે ને મારી છૂરીઓ તે ઘુડાવાળાને આલી હે તરાં ઠાકોરે વિજાને કેદું કે એક હોનાની રાખડી બણાવજે ને તાણહે દુકડા આલહું પછે વિજે રાખડી બણાવી રાજાને હળુ વાલે થાણે તીડયો ને તી થાણું રાજા નું હેતું તાં રાજા આયો ને ઠાકોરે કેદું કે વિજા તારે તાણહે દુકડા આલવેના ને ડુહીને કેદું કે તારો રાજાને પોગાં પડેને રાખડી બદાડવેની તરા રાજા આયો ને વિજે તાણહે દુકડા આલ્યાં ને ડુહી ગઇ તી રાજાને પોગાં પડી પછે રાજાને હાતે રાખડી બદાડી ને પોગાં પડે ને હાથ પૂડીને કેદું કે ડૂહજયે મારી કને તાણહે દુકડા હેને બહે દુકડા નહિ. તરાં રાજા કઁઇ ને કેદુ પછે રાજા એ કેદું કે વિજા તુ આજહો બમેરા ગામનો ગામ ઘણી કેવાહી ને બમેરાને પટેલ તાં ગાંગરે પડયો ને કેદું કે મારી બે બુનો ઘાસીને વેસ્યજે ને મારી એક છૂરી ઘૂડા વાળાને આલી તરાં રાજાના આંખમાં આહવ્યાં આવી જયાં ને વિજો ને વિજાની ડુહી ને વિજાના બાઇ ઘરે આવતાં રયાં પસે. વિજાને મોટા ભાઇ એમ કે કે હું મોટો ને વિજો તે નાનો તરા એને હેનો પટેલ કર્યો હેમ કરે ને વળગાયા ને બમેરા માહી નાકા તરા વિજા સંજોત હરો પીને આવતો તરાં એળા આઇ ડગરાં ને લૂકડાં હાકે લેને જતાતા તરાં પટેલ ભાયો એમ કરીને વિજાને હાથ ને પોગ બાદેને ડગરા ભેળો સલાડતાં તાં તરાં વિજે સેલોતે કરજયાટી કરી તરાં સમેરામાં બારજયાં જાતના રેતાતાં તરાં ડૂહજયે હામળું કે વિજો પટેલ તે કરજયાટી કરતો તો તરા હજું હુદો ને આયો તરા બારજયાને લાછુણ ખાંટ બદા વારે ચડયાં ને વિજાના બાદેને ડગરાં ભેળો ચલાડતા તાની વળગાયને ચૂડાયો પસે. ઘરે લાયાં ને એનો તાણ ભાઇનહિ ચૂકયાં તી. ચમારજયાં માં જાયને વહ્યાં ને નાહે ને ગામમાં ઓછાં ઘેરાં હેતાં તી કયનાકે બીજા ગામમાહો નાહે આવતો ને છૂરી કોને નાહે આવતો કે ઘુડાવામાં હાવા આવતાં તે ગાળમાં થાયને સરકતાં તી વિજો પુછતો કાનો હે ને કાં જાય તરાં હનં આહોનાહે આપો એમ કેતો તે વિજો તૂ આં રે એમ કરીને વિજો ભાઇ કરોને વહાડતો ને એમ કરતાં કરતાં ગામમાં ઘણી જાત વાળા આયા ને વિજે જગા આલી ને વહાડયાં. ને વિજો મરેજયો ને વિજાનો એક છૂરો અર્જુણ હેતો તરાં અર્જુણની જાન ગઇ તરાં ધાવડજયાંને પટેલે વિજાના છૂરા અર્જુણાની જાન ને પાડો મારેને ખવાડયો ને માણે ભરે ભરેને હરો પાયો. પછે અર્જુણ નો છુરો કાળજયો ને, તાણ છૂરા તેમાં મોટો મોતી ને વચલાનું નામ બદીયો. ને સેંહ્રાનું નામ પૂજો તી મોતીનો એક છુરો ને બદીયાનાં ચાર છુરા ને પૂજાનો એક છૂરો. ને વિજે બદાને ટેકાંકે વહાડ્યા ને રયાં પસે. વિજે મુખી જુગ કામ કર્યાં ને વિજે બીજી જાત વાળાને હુદા ભાઇ ની રીતે રાખ્યાં ને હંપ કરે ને રયાં વિજે એક હિમેળનું ઝાડ ખળાની મેડ કરી એતી તી. તે હિમેળ હમણા હે. ને તેનું નામ ગરુંણ અજૂ હે. ને તે ઝાડ હિમળાનું હે ને. તરાનું ગામ ખેસાયા ને ભરાની હિમેબંદાજયે.

(બા)	(છુરા)	
૧) રૂપા બાઇ	જીવાભાઇ	
૨) જીવાભાઇ	હિરાભાઇ	
૩) હિરાંભાઇ	કાનજીભાઇ	પેઢી ના નામ અને ગામ ઘણી
૪) કાનજીભાઇ	વિજાભાઇ	
૫) વિજાભાઇ	અર્જુનભાઇ	
૬) અર્જુનભાઇ	કાળિયાભાઇ	
૭) કાળિયાભાઇ	બદીયાભાઇ	
૮) બદીયાભાઇ	નાથુંભાઇ	

ગામનું ગુંદરૂં કેવી રીતે કરે તે

કહેનાર : નાથુભાઈ સેલોત
લખી લેનાર : રમેશ સેલોત

આપડ ગામની વાતહે છુરા પણ, હું નાનો એતો તરાં માર બા ને હાતે ફરતો ને બા જાતો તી મને હાતે લે જાતો પસે. માર બા અવલ ડૂહો થાય જયો ને. મને કેકે બટા તું હાવ્યું મારી વિદી હીકી લે તરાં મને માર બા મહણમાં લી જયો ને કે કે તું ચમકતો નહિવે હાતે એક કૂકડો ને એક કૂકડી ને વાળેલો એક હીહો હીરો લેદો ને મનતે મહણમાં બેહાડયો પસે. મારાં તે બદા સીતરા કઢાડ દડયાં ને કે કે તૂ આ બહેરે ને પેલી તચે હરાની ધાર દીધી પસે. કૂકડા ઇંપેર હરો કૂડયોને કૂકડો કૂકડીજયો ને બા હતો તી કૂકડો માર દડયો ને બાતે સીટી હરકી જયો ને મને કેતી તુ આખે વિસીને બેહેરે તી થૂડીક વાર થાઇ ને તે તાં કૂઇક આયું ને બડા બડા વાળ ને સીતરાં તે ને ળે પેરલાં ને હાતે ઘણા બીજા હુદા આયા પછે આયુ તી મન તે ભૂલકા ઇપેર બેહીજયું ને બા કે જયો કે ચમકતો નહિ વેતી હું તે આંખે વિસીને બેહેરયો પછે તીતે થૂડીક વાર થાઇને પછે બા આયો ને તાતે કુઇને મળે પછે કૂકડી ઇપેર હરાની છાર દીદી ને કે કે ઘાર દેતો જયોને કેકે હાટ હાણી મારા મહણના ખવીને મહણ ના મળીશ ને મારા કસુમોર બાવસી ને તમારો હરાની ધારકુંહે ને બુલતો કૂકડો આલુ હે ને કૂકડી આલૂ હે પછે નતે સીતરાં પેરાયને બદું હરોને મારેલા કૂકડાને બદુ લેને આવા ને વાટમાં લાં પૂસે છૂરા ચમકયોતે નહિકે તી મે કેકં કેઇને ચમકયો પસે. ઘરે આયા ને કૂકડોને કૂકડી રાદી ને હરો પીદો પસે. અલેંક મંડોત કરવા લા જારો તેમને હાતે લેતો જાતો ને ગાયણું હિકાડતો. પછી ગામમાં માંડલું બહેતુ તે હાતે લે જાતો ને માડલામાં હુદું કરવું પડે તે હીકાડતો ને માડલાનાં ગાયણાં, હિકાડતો. પછે મને હરાનો પિયાલો પાતો ને કેવી રીતે દુખ વાળવુ ને કીવી રીતે દુરો કરવો ને કીવી રીતે બુલ કરવા તીની મને હમજ પાડતો ને પછે દુરા મને હુદું આવડી જયું ને હું અસલ હીકીજયોને બેકૂક વરહાં તાયને બા મરે જયો પછે તીજે વરહે ને કન તાર બાબો નાથુડો ને બીજા બેચાર જણા દુરો કરવા આયા પછે એને કેદું કે બડવ્યાં તારો બાતે નહિ ને તું હીકયો હેતી ગામમાં ડગરાંનું ને મનખાનું વદાર દુખ આયું હેતી તું ઠીક કરીને દુરો કરે આલ ને કેદાડ આપું ભેળા થાયને માડલું બેહાડજયે તી તુ કે. પછે મે કેજું કે જો તણ દાડાનો દુરો કરયો હેતી તાણમે દાડે. આપડ ગુંદરે ચાહ, છોડાં ને ભાંગ હરો પાંચ હીહા ને એક બૂલતો ફકડો લાવજો એમ કે પછે તાણમે દાડે મને લેવા આવા પછે અમો બે ચાર જાણા જયાં હાતે ગાયણુ કરવેના વાહડાના કાંમડા લેદા પછે જયાં ગુદરે ભેગા થાયા ને બેઠા ભાંગ ભરી બદાએ પીદી પસે. ચાહ મેલી, છોડાં મેલ્યાં. પેલી મે છોડાં ની ઘાર દાદી ને કેદું કે હાર ગામ બમેરાના ગામ ખુટીયા ઘણી આપડા ગામમાં ડગરાં ને મનખાંને વહારે દુખ આયું હેતી દુખ મટાડવું પડહે ને મારી ગામની ચાવન માતા ડગરાંનું દુઃખ મટાડ દેવું પડહે ને અમારી રાત દાડો ભીડી ભાગવી પડહે પસે. ચાહની ઘાર દે તીનીસ ઠેકાણે ને કસે હરાની ઘાર દે ને કે કે. મારા ગામ બમેરાના ખત્રી બમેરેની માતા બમેરેની ડાકેણ જુગેણ આખા ગામનું દુખ વાળે છૂળે ને ખેચાઇ આવવું જુગે ને અમૂ તમુને ગામ માહું દુખ હાંકે લાવવુપડહે ને પછે કૂકડાને ઇપેર છોડા કૂડે ને હરો કૂડે ને કૂકડો કૂડે પછે કૂકડાને માર દડે ને પછે હરા ભેળા તાપાવેતી પીએ પછે ને કૂકડા નું કાળજું કીએને ઇગારોમાં હોમ કેરી ને

પછે ને કૂકડાની કાળજાને બદા થુડુ થુડું લેને બદા હોમ કરે પછે કૂકડા કેરાહે ને રુટો કરે પછે [illegible]ની ઠેકણે ફૂરા ઘડાનું કલેડા જેવું ખપ્પર બણાવે ને તેને કૂકડાનો લૂઇહું રંગે ને પછે બે હોઠે [illegible] રાખે ને પીવેનો હરો નાળો રાખે ને પછે હરો પીને ગાયણું ચાલું કરે બડવ્યો ગાય ને પેલો બૂલ કરે હાટ ઘણી મારા ગામ ખેડાની માતા ગામ ખેડેની બધી ગામની હોવન ચોવન માતા ગામનાં કસૂમોર બાવસી અમૂ કાળા માથાના માનવી હે તી તેમાં બદુ દુખ વાળે છૂળેને ગામને ગુદરે લાવજો ને તમારો ભૂગ ભાડુ અમે આલહુઁ એ કરીને ગાયણું કરે તી. કેકે તસરૂ જમીરે માતાન નાગર નાવેલિયું સમરું રે માતા નં નાગર નાવેલિયું સમરું કસ્મોર ઘણીન નાગર નાવેલિયું સમરું ગામના ખતરી નાગરના વોલીયું દુખ વાળે છૂળને લાવજો નાગર નાવેલીયું. એમ બડવ્યો ગાય ને બદા ઝેલે પસે. હરો પીતાં જાય ને ગાયણું કરતાં જાય. ગામનો પટેલ કે કે. આમ અદમજયો ગામમાહે ફાળો તે ઉગરાવવા મડો ને બડવ્યાને પૂસે. હું હન હું હમદા જુગહે તી તાના હમદા ના કેતરા પૈસા થાહે તેના પરમાણે ઘરે ઝુપડી ફાળો ઉગરાવે ને દાહ દાહ કે પાંસ પાંસ રૂપજયાં ઉગરાવે ને ઝેમ પાળો આલે તેમ નામ લખતાં જાય ને આખા ગામનો ફાળો ઉગરાવે ને ફાળો આલવા વાળાનું નામ લખતા જાય. પછે બડવ્યો આવે તેદાહાડે નો માડલા મા રે ને હરો પીએ ખાવેનુ માટલામાં ખાય બદા ખાવેનું લાવે ને બડવ્યો, હરજયાંને કામઠી બણાવે ને બે ઘડજયાં લવાડે ને બે ઝંડજયે લીલી ને ધોળી લવાડે. પછે ફાળો ઉગરાવતાં જાય ને બડવ્યો રાતને ઘડો હરો પીએ ને ગાયણું કરતો જાય. પછે એક લાકડાનું રથ બણાવે તાં નાનું હરજયાંને કામઠી મેલે તાં નાનાં ઘડજયાં મેલે પસે. ઝંડજયે રુપે પસે. હરાની ઘાર દે ને ગાયણું કરતાં જાય પછે પૈડા વાળો રથ કરે બે દાડા ગાયણું ગાય ને પાછા ગાયણું ગાય કે રથ હાંકે આલો બુળા રામ દેવતું દેરીયું અમાર ભીડી ભાગે આલે બૂળા રામ દે વતૂ દેરીયું દુખ વાળે છુળને કાઢજો બૂળા રામ દેવતું દેરીયું ને બૂલ કરતાં જાય કે હાટ ગામના ખતરી ગામની માતા ગામની ગોરાણી તારો બારે પડલી ભૂગ આલજયો હે ને તારૂં દસ્તુર પુરૂં કરજયે હે તી. ને તારો પૂરો હમદા અમુ આલજયે હે. એ કે ને આખા ગામનો પાળો ઉગરાવે લાવે પછે એકતે બૂકડો લાવે એકતે પાઠ લાવે એક બૂલતો કુકડો લાવે ને બે કુકડા નાના લાવે બે કુકડજયો નાની લાવે પછે ગામ વાળા એન ઘેરહી બાકળા લાવે ખાખરાના પાનનો પડજયો કરે એક ઠેકણ લાકડાં ભેગાં કરે ને એક કેવા ભરેને હરો લાવે પસે. બદું હમલા બેળું કરે પસે. ગામમાહુ દુખ હરકે તરાં રથ મેલલાવે તી. અરદોક હાથ હરકે તરા બડવ્યો કે કે હાવું દુખ હરકેજયું હેતી ભુગ આલ દો પસે. બદા પડજયાં વાળા બાકળા ભેળા કરે હાત જણને ઉંબા કરે. પછે પેલોતે બૂકડાને ઘારદેને કે કે આજ ઘણી મારા મારો બૂલ કરેલા હેતી આજ તારૂં દસતુર આલું હે ને રાજુ ખુશી લે લેજો અમ કે ને પછે હરો લૂકડા ઇપેર કૂડે પસે. બૂકડો ફકડે જાય તરાં તરવ્યારે કરેને ઝીકે ને બુકડીને હુધી ઘાર દે ને કે હાટ ગામની માતા ગામની ગોરાંણી હામની હોવન ચોવન તમારો બૂલ કરેલો હેતો તી આજે અમું આખુ ગામ તમારો ભૂગ આલજયે હે ને તમારી બૂકડી રાજુ ખુશી લે લો એમ કરે ને ભડકડી ઇપેર હરો રેડે પછે બૂકડી ફકડે એતરે મવાય ગઇ એમ કરીને બૂકડીને ઝાટકે પછે બૂલતો કુકડોને ઇપેર હરો કૂડીને મનવે પછે કૂકડો મારે નાનાં કૂકડા કૂકડજયે મારે બદું લૂઇ ખપ્પરમાં ભેળું કરે પછે એક જણો હરજયાને કામઠી લે બીજે રથ લે બીજો લુઇ વાળું ખપ્પરલે તે બીજો બાકળા લે પછે પદા વાર પાડતા જાયને નાહે ને બાકળા વાવતાં જાય પછે વાર પાડે બપકારી કરી ને આખા ગામના આદમી વાહે જાય ને હાત જણા નાઠેલા જાય બીજા ધીરા ધીરા જાય વાર પાડે ને અબૂબૂ એમ કરી ને નાઠેલા બીજા ગામની હીમૂડે માતા વેતા મેલેઆવે ને ગામનું દુખ બીજા ગામની માતા ને આલે આવે પછે મેલવા વાળા પાછુ ને ફરેને ભાળે કે ભાળે એતરે દુખ પાછુ હાતે આવે એમ કે. પછે માછણ નદીને હામાં મેલે દે આવે પસે. માછેણ નદીમાં બદા ભેળા થાય ને કૂકડાનું માહ ને બૂકડાનું માહ બદા માછેણ નદીમાં રાકે ને પેલા ફળો પુરાવતા જાતાતાં ને કાગદમાં નામ લખતા તાં તેના નામભાળે ને રાદેલું માહ થુડું થુડું બદા આદમીજયાને આલે ને તાં માહ ખાયને પછે માછેણ નદીમાં ઉગળેને પછે ઘેર નાહે આવે.

અત્યાસાર પ્રતિબંધક ધારો

પરેશ ચૌધરી

આદિવાહી અને દલીતો કે જેહુને કાયદાની ભાસામાં અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિ કેવામાં આવે સે તેહુના ઇપેર થાતા અત્યાસારને રોકવામાં અને તેહુના વિકાસ હારુ આપણા બંધારણમાં જે જોગવાઇઓ કરવામાં આવી તેમ છતા પ્રોટેકશન ઓફ સિવિલ રાઇટ્સ એકટ ૧૯૫૫ (નાગરિક હક્ક સંરક્ષણ અધિનિયમ ૧૯૫૫) તથા પ્રિવેન્સન ઓફ એટ્રોસીટી એકટ ૧૯૧૯ (અનુસૂચિત જાતિ અને જનજાતિ અત્યાસાર રોકવા બાબતનો અધિનિયમ ૧૯૧૯) બનાવવામાં આયો તેર પછી હમણાં ૧૯૯૬ માં કેન્દ્ર સરકાર ભૂરિયા સમિતિ ની ભલામણોનો કાયદો બણાયો. એનાથી આદિવાહીઓનો વિકાસ આદિવાહીઓ જાતે જ કરી સકે. આદિવાહીઓની બગડતી જાતી સામાજીક અને આર્થિક પરિસ્થિતિ બદલવા હારુ સાવી બણી શકે એવી જોગવાઇઓ એણા કાયદામાં કરવામાં આવી સે.

આદિવાહીઓ-દલીતો શોસણ ને રે કે તેહુના ઇપેર અતિયાસાર ને થાય તિના હારુ કાયદાની જોગવાઇઓ હેવા ખાતાં. તેહના ઇપેર થાતા અત્યાસારો રોકાયા કોયને કે ઓછા કોયન થાયા ઇતરે દલિતો આદિવાહીઓ ઇપેર થાતા અત્યાસારો રોકવા હારુ ૧૧ મી સપટેમ્બર ૧૯૯૧ના દને રાષ્ટ્રપતિની મંજુરીથી આ કાયદો બણાવવામાં આયો સે અને અત્યાસારો અટકાવવા કડક કેવાય એવી જોગવાઇઓ કરવામા આવી હે. એના કાયદા થી ઘણુ મહત્વનુ કી શકાય એવી જોગવાઇઓ એને પરમાણે ગણતરી કરી શકાયઃ

આદિવાહીઓને (અનુસૂચિત જનજાતિ) એવા કાયદાની વિયાખ્યામાં દલિતો (અનુસૂચિત જાતિ) હાતે જોડવામા આયા.

અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિ શબદનો કોઇ સોકખો અર્થ કરવામાં આયો નથી પણ આપણા બંધારણના અનુચ્છેદ ૬૬ ખંડ ૨૪ પરમાણે અનુસૂચિત જાતિ અને ખંડ ૨૫ પરમાણે અનુસૂચિત જનજાતિનો જે અરથ કરવામાં આયો સે તે અરથ થાય સે આપણા બંધારણ અનુસાર અનુચ્છેદ ૪૧ અને ૩૪૨ પરમાણે કુને અનુસૂચિત જાતિ કે જનજાતિ ગણવી તે રાષ્ટ્રપતિ કઇના રાજ્ય અથવા સંઘ તથા રાજ્યની બાબતમાં તેહુના રાજ્યની હાતે વિચાર વિનિમય કરીને રાજ્યપાતરી જાહેરનામાને નિરદેશ કરી તેને ગણી શકાય સે. જયારે કોઇ જ્ઞાતિ અનુસૂચિત જાતિ કે અનુસૂચિત જનજાતિ સે કે કોયન તેવો સવાલ ઉભો થાય તેર તે બંધારણના અનુચ્છેદ ૪૧ તથા ૩૪૨ પરમાણે બાહેર પાડવામા આવે સે જે વટહુકમને ધ્યાનમાં લે શકાય.

ખાસ અદાલત અને ખાસ વકીલોએ કાયદાની કલમ ૧૪ અને ૧૫ પરમાણે રાજ્ય સરકાર હાઇકોરેટના મુખી જજ હાતે વિસારણા કરીને રાજ્યપત્રમાં જાહેરનામુ પ્રસિદ્ધ કરીને બધા જીલ્લા માટે સેશન્સ કોરેટ ને ખાસ અદાલત અને (પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર) ખાસ વકીલ તરીકે ઓળખવામાં આવે સે ગુજરાત સરકાર દ્વારા વટહુકમ નંબર એપીટી ૩૩૯૦, જીકે ૦.૩ એચ તારીખ ૩૧-૧-૯૦ તી ખાસ પબ્લિક પ્રોસીક્યુટર, ખાસ વકીલ તથા સેશન્સ કોરેટ ખાસ અદાલત નિદેશ કરતું જાહેરનામુ બાહેર પાડવામાં આવેલ હે આ કાયદા હેટોળના કામોમાં ઝડપી કામ કરવામાં ખાસ અદાલતો તથા ખાસ સરકારી વકીલોને મેલવામાં આવે સે.

દલિતો આદિવાહીઓ ઇપેર થાતા આરથીક રાજકીય તથા મિલકત સંબંધી ગુનાઓને અત્યાસાર ગણવામાં આવ્યો સે.

આ કાયદાની કલમ-૩ મુજબ સજા થાય તેવા ગુનાઓ પરથમ વિભાગમાં ૧૫ પેટા કલમમાં સામાન્ય અત્યાસારોને વરણવવામાં આવેલા સે અને તેવા અત્યાસાર માટે ૬ વરહતી ઓછી નિ અને ૫ વરહ હુદી લાંબી કરાય તેવી કેદની સજા દંડની જોગવાઇ વરણવવામાં આવેલી સે. બીજા અત્યાસારમાં કેદની સજા વરણવવામાં આવેલી સે જે બેઉમાની કેદની સજાની જોગવાઇ કરવામા આવી સે.

આ રીતે ઘણો સખત કી શકાય તેવડો કાયદો સે. તેમ સતાં હકીકતમાં તેના અમલીકરણ દ્વારા અત્યાસારો રોકાયા નિ પણ વદ્યા સે. આ કાયદાના અમલની પહેલાતીજ તેના વિરોધ કરવામાં આયો. અને સમાસાર પતરોમાં હેનાની કાળો કાયદો ગણાયો સે. ઉત્તર પરદેસ હરિજન એકટ તરીકે ઇ કાયદા ઓળકાય સે. ખેડા જિલ્લામાં ઘણા બધા સરપંસોએ તિનો વિરોધ કરેલો તેમ રાજસ્થાનમાં આ કાયદાને બંધારણની વિરુધનુ ગણાવવા એક અરજી પણ કરવામા આવેલી. દલીતો આદિવાહીઓ ઇપેર થાતા અત્યાસારો રોકવામાં કે અટકાવવામાં ઇ કાયદો સફળ થાયો ને એ હાસીવાત.

ભારતીય ફોજદારી કાયદાના સિધ્ધાંત પરમાણે ફોજદારી કેસો માણસ હામે ને પણ રાજ્ય સરકાર હામે થાય હે એતરે કે ભોગ બણનાર માણસ વતી કોરેટમાં રાજ્ય સરકાર એતરે કે સરકારી વકીલ (ખાસ વકીલ) લડે સે. રાજ્ય સરકાર એક તટસ્થ સંસ્થા સે તેવુ દેકાય સે. પરંતુ જ્ઞાતિ વ્યવસ્થા અને આર્થિક અસમાનતાથી ઘેરાયેલા રાજ્યતંત્રને તટસ્થ સંસ્થા તરીકે સ્વીકારી લેવું હારુ જણાતુ હોય ને. તેમજ સરકાર ખાલી કાયદો ઘડીને પોતાની જબાપદારીમાંથી સુટી જાય તે પણ તાજુ જણાતુ કોન.

ભીલ ભાઈના વિવા

કરણસિંહ ભાભોર

આમતે દેહવોદ, ઝાલોદ અને પૂર્વ બાજુના ભીલ-પટેલીયામાં વિવા ઘણા જબરા થાય. વિવા પહેલા બધા લોકો પોત પોતાના કામ માટે બાહેર ગુજરાત, વડોદરા, ભડુસ, સુરેત, ખંભાત, જેવી જગાએ. કામ કામ કરવા જાય. તાં રૂપાળી સોરીયો ભાળવા મળે, તીમાં ઓળખાણ થાય, અને કાંતે મેળામાં ભેળા થાય તીમાં બધા એક બીજાને ભાળે પછી ઘણાને તે હગાંમાં ભાળી લે. પસ તીની વાત કરવા હારું ભાગજેડિયો વસમાં પડે. તી ભાગજેડીઓ જમાઇ હોય કે તીનો ઓળખાણ હોય તી વાત કરે. તી પહેલાં તીને ભાળવા માટે. સોરીને ઘેર જાય. બહુ ભાળી પછ વાત કરે કી સોરી ગમીકેની. જો સોરી ગમી હોયતે પછ વાત કરે. વાત કરેતીને પછી સોરીના ઘેરવાળા સોરાને ઘેર ભાળવા આવે. તીમાં સોરીના ઘેરવાળા સોરાને ઘેર ભાળવા આવે. તામાં સોરીના ઘરવાળે ખાસ તે તી સોરાના બા કન જમીન કેતરી સે અને ઘોર સે કે ની મળે તી પહેલા ભાળી લે. ને પછ સોરાને તાં ચા પીવે અને વાત ગમે. પછ ભાગજેડિયાને પાછા સોરીવાળા સોરાના ઘરવાળાને બોલાવે. તાં વાત થાય અને તીની જાતવાળા બે તાણ માણહ હાતે જાય પછી ત્યાં અગેળ હામ-હામા હરો પીવે. અને સોરીના બાને હગાઇ કરવાના હજાર-બે હજાર રૂપિયા જેલાડે, પછ તી હવથી. સોરી રોકાય ગણાય. અને તીનથી સોરા સોરીની હગાઇ થાય.

જી દનથી હગાઇ થાય પછ કહી સોરીને ની ગમતું આવે કી સોરાને ની ગમતુ આવે તો તી ની સાલે. જો સોરી ની ગમે તીમ કરી બીજાને જતી રે તો સોરાવાળા તીનું ઘોર ફોડી નાકી. અને બધાને માર મારે પછ સોરીને ખોળવા નીકળે અને બદા બજાય. પછી ની બણતાં લીજાવાવાળા કન ઘણા બદા રૂપિયા માગી લે અને એવું ની થાય તો પછ સોરાવાળા સોરીને ઘેર હગાઈ કરવા જાય. તીમાં ગામમાં બધાં સોરાં -મોટા માણહ તયાર થાય. લાકડી, ઘારિયા બધુ લી ને સોરીના ઘેર જાય. તાં બદી સગવડ આલે. ખાવામાં બોકડું તથા સોકા રાંદે પછી ખાદા પહેલા હગાઇની વીદી કરે. જેમાં સોરા વાળા ઘડો હરો. લાવે પછી બધા ભેળા થાય અને પીવે પછ બધા ખોળા જાય પોતાના ઘેર આવી જાય. ઘેર આવ્યા પછ વીવા કરવાના દન નક્કી કરે. દન નક્કી કરતાં વછોડો બે હે કે નહિ, કાંતે મરતાં ચાંદ આવે કે ની કાંતે ગામમાં કોઇ બાઘ કી ડાળુ સે કી નીમળેતી બધુ ભાળવામાં આવે. આ બધું ભાળ્યા પછ નોતરા પલાળે. નોતરા પલાળે તી દન ગામના ફળિયામાં બધાને ઘેર તેડુ કરવા જાય. નોતરા પલાળે તી દન હળદ, સોકા, ભોળા કરીને સોકમાં પીળા થાય. ચોકો પલાળે તી દન ગામના મુકી તી બધા દેવને હરાની ધાર નાકે વધામણું કરે. પછી બધા ભેળા થાય બે માટલા હરો પીવે સે. તી દનથી બધા ગામનાં હગા-વાલામાં નોતરા મોકલવા માટે નોતરાનો દન કેવામાં આવે પછી ગણપતિ કરવાનો દન નક્કી કરે. બધાને ખબર આલે. ગણપતિ કરે તી દન બધા ભાઇ-બુન ભોળા થાય. જમાઇ આવે. મામા બધા ભેગા થાય.

ભીલમાં ગણેહ થાય તી દન હવારમાં ફળિયાની બદી જુવાન સોરીઓ ગાર લેવા જાય. ગાર લાવી ને બધા ઘર લીપવાનું કામ કરે અને પછી હાંજ પડે ગામની બદી બરીયો ભેળી થાય અને ગણેહ કરવા મગાળા કરે. મગાળા કરે પછી લાડાનાં લાડવાં રાંદવા તી મકાઇના અને ઘઉંના લાડવા બનાવે. લાડવાની હાતે હાતે

ઘઉંના લાડી-લાડીયા બનાવે. તી દનથી સોરો લાડો ગણાય. લાડાને હળદ લગાડવા માટે બધા મેરીના બજાર તે દોકાનેથી હળદ લેવા જાય. હળદ લેવા જાય તીમાં કોરો ઘડો લી જાય સે. કોરા ઘડામાં હળદ અંતરની શીહિ, રીબીન આંટી કાસ, કાજેળ, ચાંદલા, કાંહકો બધું વાણિયો કિ ઓહરો ભરી આલે પછી બધા ગીતો ગાતા ગાતા લાડાના ઘેર ભણી આવે. પણ હાથે ગોળ લેતા આવે. બધા સોરા-સોરીઓ વાટની વસમાં આવી ગોળ ખાય પછ બધા ઘેર જતા લાડાની આઇ, હળદ વધવે સે.

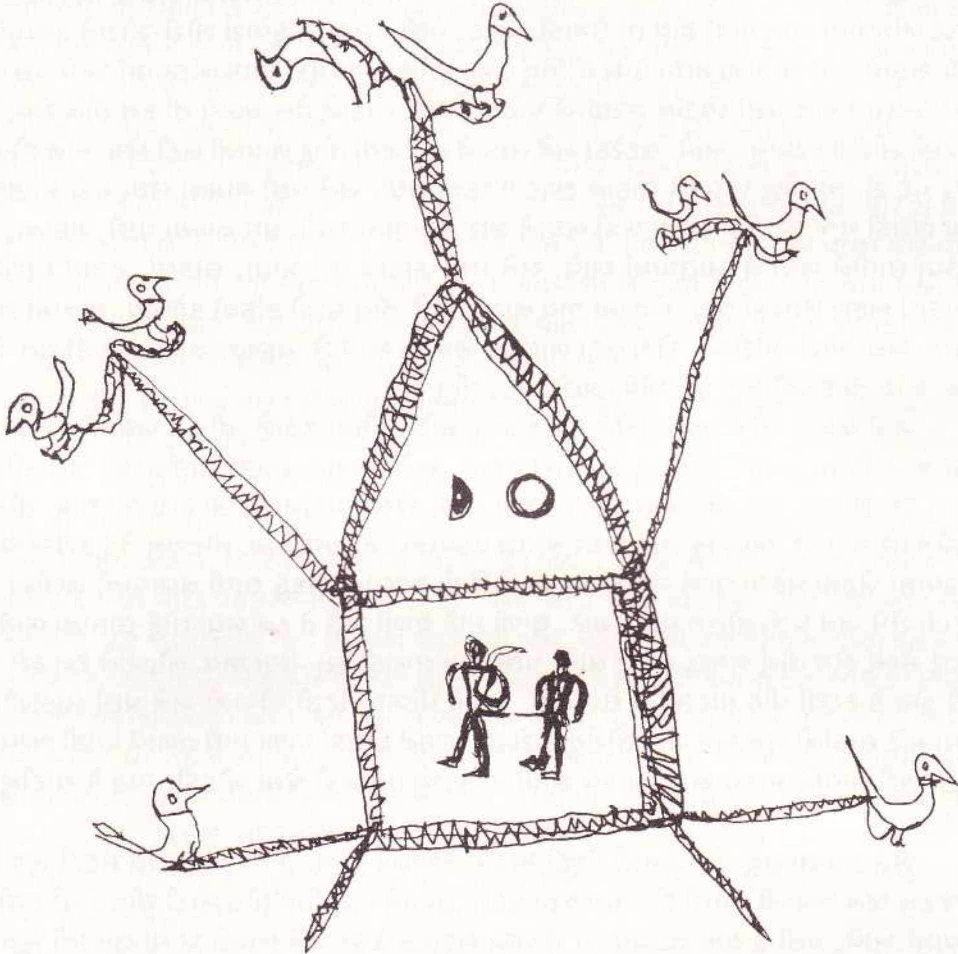
હાજ પડે લાડાને ઉગળાવે પછી તીને ભરાડીએ લી જાય તી પહેલા લાડાને તેલ ચડાવામાં ડાંગર ખાડવા મૂહળાં પાંચ ભેળા કરે. પછી તીને આંટી અને પીપળાના પાનડાં બાંદે. લાડાને ઉગાડો કરીને ઘરમાં ડાંગર ખાંડવાનો ખાનળીયો હોય તાં ઉગાડો બેહાડે. પછી તેલ પાંચ કુવારાં સોરી-સોરાને હાથમાં લઇને માથે સડાવે. પછ લાડાના માથા ઉપેર ધોતિયું લાંબુ કરીને ડાંગર મુકી ધાણ ખાંડવામાં આવે પછ લાડાને પછો ઉગલાવે અને પછી લાડાને ભરાડીએ પાટલે બેહાડે. લાડાને તેલ ચડાવે તી દન તીને સેવાં કરવા. ચંદરેણી સોરીને કરવામાં આવે. છદરેડી અને લાડાને તી દનથી તીખુ ખાવાની બંદી હોય. અને ગોળ વાળું ખાવું પડે સે. જો તીખું ખાવ તો લાડાને હળદ ઉગડતી નથી. અને પછી ગામના બધા મુકી માણહ ભેગા થાય ભરાડી પૂજા કરે. દેવ દેવતા ખત્રી બધાને છાર નાખવામાં આવે. ધાર નાખ્યા પછી, મકીના, ઘઉંના લાડવા લાવીને બધા ને આલવામાં આવે. અને પછી લાડાને લઇ બાચા, છોકલાં, હગાઇ થાળી, કુડી વગાડતાં બહાર ખેતરમાં જાય. ખેતરમાં જાય નાસવા માટે તીને વાનો કડિયો કહેવાય. વાનામાં ગામ પર ગામના બધા સોરાં-સોરીઓ, ડોહા બદા ભાળવા -નાસવા આવે સે. નાસતા-નાસતા આકી રાત નિકળી જાય. આમ તી દનથી બદા હરો પીવે, નાસે, કૂદે, ગીતુ ગાય.

ગણે અથવા બીજે દન, લાડીને ગણેહ કરવા માટે ગાંઠિયા ગઠાળે. તી દન બધા ભેળા થાય. અને હળદના ગાંઠિયા, તેલની સીહિ બદું લાકડીએ ગંઠાળે. અને પછ પાંસ માણહ લાડીના ઘરે જાય. તીમાં એક માટલું હરો લીજાઇ. ગાંઠાને દન લાડીને દહેજમાં નક્કી કરેલા ચાંદીના ઘરેણા હાથે લઇ જાય. તી દન થી લાડીને ઘરે ગણે કરે. આ બાજુ લાડાને ઘેર નોતરા પડવાના દન આવી જાય. નોતરાનું તેડું કરી આવી લાડો માંડવામાં બેહતા પહેલા વાજાં વગાડવાવાળા ઢોલિયો આંબાનું લાકડું લાવી નાસવાની ખળીમાં વસમાં ખૂટણી રોપે અને પછી નોતરા પડવા માટે. થાળી માડે થાળી માડે તે દન બધા લોકું લાડાના બાચે જેટલું નોતરું મેલ્યું હોય તીનું બમણું નોતરું લાવે. પછી નામ લખાડી હરો પીવા જાય. નોતરાને દન હરો એટલો બદો હોય કે દહથી વીહ માટલાં ની લેણ પડે. જેટલો પીવાય તેટલો પીવાનો અને પછી લાડાની માહેત કરવા માટે લાડાની બૂન અને બદી સોરીયું કોરો ઘડો લઇને ઢોલકાં વાળા માથે તળાવે પાણી ભરવા જાય. પાણી ભરી લાવીને માંડવે આવે. માડવે આવી મોં માગ્યુ ઇનામ લે જેમાં બોકડી, ગાય કે ચાંદીનું ગરેણું માગે.

સેલે દન લાડાનું તેલ ઉતારી મેહદી માંડવો કરવામાં આવે. તે દન બધા રાતે મેહદી લગાડે અને બીજે દન જાન જાવાની તૈયારી કરે. જાન જતા પહેલાં લાડાને ભરાડીમાં મોડ બાંદી ચીતરાં પહેરાવી તૈયાર કરવામાં આવે. પછી હાથમાં તલવાર લી ને બધા બહાર કાઢે સે અને બારણે આવી લાડાની બૂન ભોયો તીને રોકી લેસે પછી તેને લાગ માંગીને આગળ જાવા દે. લાડો તીના ઘરમાંતી જમણો પગ બાહેર કાઢે અને કોડિયામાં દઈ બાંદવામાં આવે તીને જમણા પગે કચરી નાખી બંદૂકનો ભડાકો કરે અને પછી બાહેર જાય. અને ગાડા, ઘોડા કે સાલતાં લાડીને ઘેર જાય. તીને પણાવતા પહેલા દહેજના લેવડદેવડ માટે બધા ભેગા બેહે. અને પૈસાની ચૂકવણી કર્યા પછી લાડાને માડવે લઇ જાય. ત્યાં લાડીનો બનેવી તેને સાતફેરા ફેરવીને લગન કરાવે. પછી લાડી તરફથી કન્યાદાન આપે સે અને સેહડા છોડી માડવામાંથી બાહેર નીકળે.

લાડીને ઘણીવાર હાથે લાવે કાંતે લાડીને રીત કરાવવા લાડીવાળા આવે. તાં પછી લાડાને ઘરે

આવી લાડીને નાતમાં લે. નાતમાં લે માટે ઘરમાં ચોકા રંધાડે, પાણી ભરાવે વાહેદું નિકાળે આ બદું કરી સાડી લાડાને સોકા ખવાડે. પછી તી દનથી લાડી નાતમાં લેવાય ગણાય. ઇમ લગન કરી પોતાનું ઘર વહાડે.

સોરાન માતાબાઈ નીકળી

કરણસિંહ ભાભોર

દેહવોદ ના ગામુમાં ફાગુણના મઈનામાં સોરાને માતા નીકળે. તીમાં સોરાંન તાવ આવે. જીને દન તાવ આવે તી દનથી સોરાને ઉગાળાવાનું નીં. ઈમાં ઘેરના બધા માણહુંને કેવામાં આવે કી સોરાને માતા બાઇ જેવું સે તો તમુ બધા હાસવજો. ની તેરે માતાબાઇ કોપાઇ જાહે. તી દનથી બધા જોરથી બોલવાનું અને બજાવાનું બંધ કરી દે. ઘરમાં તેલ વગારવાનું બંધ કરે. સોરું જી માગે તી બધુ આલે. સોરાને રાતુ ઝુલડું તીનો મામો હોઇ તે તીના મામાને તાંથી લીને આવે. એટલે સોરું થાડું ખુશ રે. ઘરમાં તીને બા હરો પીતો હોય તી દનથી હરો પીવાનું સોડ દે સે. અને ઘરમા લાવે પણ નીં. ઘરમાં હરો ગાળતા હોઈ તી બંધ કરહે. જેતરા દન સોરા તાવ જેવું રે તેતરા દન ઘર પણ વાળીને સોફ રાખે. સોરું જાં લીજાવા કે તાં લીજાવું પડે. તીને ઉકીને રાખે. અને પછી ડામસાં હુવાડે. આકી રાત બધા વારે-વારે જાગે. અને ડામસાને રોક દે. જીને દન સોરું અસલ થાય તીને દન પછી માતાબાઇ જોહારે તીમાં બડવો હોય તીની કન રાતા દોરા બાંધે અને પસ ભેળા થાયને ઘરમાં વાસેડીનું દૂધ લાવે. ગાયનો પોદળો લાવે. અને દોરો મકીના દાણી લાવીને નારીયોળ, કંકુ, અગરબતી, દીવો બાળીને સોરાને જોહારે.

પછ બડવો કી જાણતો માણહ ગાયનું છાણ લીને ઘરમાં ભીતેડે માતાનું પૂતળું બણાવીને સોરાને જોહારે.

બડવાનો બોલ :

હે મારી સોખી માડી તન વંદુ છું
તુ સોરામાં પધારી
તે માગ્યુ તી હમુઇ પૂરું પાડ્યું
તારું લાગતું વળગતું હું તન આલુ સે
હાવ સોરા સુટો કર
રમતો-ગમતો કરજે મારી માડી

ઉંદરની વારતા

પીનલ માવી

એક ઉંદર હતો. તે વાડે વાડે જાતો તો. એક ડોહો ફાસરા ફોડતો તો. ઉંદરો ડોહા પાહેથી ફાહરું લઇન નાઠો. તરા પછી એક ડોહી હાથ-પોગ બાળીને રોટો કરતી તી. ઉંદરે આવીન પૂસ્યું કે બાબી ડોહી બાબી ડોહી વો હુ કરે. તરાં બાબી ડુહી કેવા લગી કે બેટા બાળવેનુ ને મળે તી રોજની હાથ-પોગ બાળી રોટો કરી ખાઉ. તરાં પછી ઉંદરે બાબી ડોહીન કીદુ કે બાબી ડોહી બાબી ડોહી હું તને ફાસરું આલું ને તુ મન રોટો આલજે. તું રોટો કરે તાવેર હું મુફળાં કાઢી ખાવા જાઉ. એમ કરીને ઉંદરો મુફળાં કાઢી ખાવા જાતો રહ્યો. પછી મુફળાં કાઢી ખાયને ઉંદરો ઘેર આયો ન બાબી ડોહીન કેહવા લાગ્યો કે લાવ બાબી રોટો. તરાં બાબી ડોહીએ કીધું કે રોટો ખાઇ ગઇ ન ફાસરું બળી ગયું. તેમ કહીને બાબી ડોહીએ ઉંદરા ન રોટો આલ્યો. ઉંદરો રોટો લઇન વાટે વાટે સાલ્યો. તરા પછી એક કુંમાર ને ગાર ખાતો જાઇન હાંડલાં ઘડે. ઉંદરે આવીન કુમાર ને પુછ્યુ કે બાબા કુમાર બાબા કુમાર, વો હું કરે તરાં બાબે કુમારે કીદુ કે બેટા ખાવાનું ને મળે તી ગાર ખાતો જાયન હાડલાં ઘડું. તન રોટો આલું ને તુ મન હાંડલી આલજે તુ રોટો ખાઇ ન રાસાં ઘડે તા વેર હું મુફળાં ખણી ખાવા જાઉ. ઉંદરો મુફળાં ખણી ખાઇન ઘેર આયો ન કુમારને કીદુ કે લાવ બાબા કુમાર મારી હાડલી. તરાં પછી કુમારે ઉંદરા ને હાંડલી આલી. ઉંદરો હાડલી લી ન આગેળ સાલ્યો.

તરાં પછી ઉજાડમાં ગોવાળ ડગરાં સારતાં તાં ત્યા ડુબી વિયાય. ગોવાળીયાં બળી હેકવા પાનડાં જોવા લાગ્યા એવામા ઉંદરો હાડલી લઇન સરકયો ઉંદરે ગોવાળીયાન પુછયુ કે ગોવાળીયાં તમ હું જુવો તરાં ગોવાળીયાએ કીદુ કે ડુબી પાડો વિયાય તી બળી હેકવા હારું પાનડાં ડોવીએ તરાં ઉંદરે કીદુ કે હું તમુ ન હાડલી આલુ ન તમુ મન બળી ખાવા આલજો. તમુ બળી હેકો તાંવેર હું મુફળાં ખણી ખાવા જાઉ. એમ કરીન ઉંદરો મુફળાં ખાવા જાતો રયો. ઉંદરો મુફળાં ખાઇન પાસો આયો ન ગોવાળીયાં પાંહે બળી માંગી. તરાં ગોવાળીયાંએ કીદુ કે કેળી બળી અમુ ખાઇ ગયાં ન હાંડલી ભાગી ગઇ. તરાં પછી ઉંદરે કીદુ કે નીં ને બળી આલે તો લાવ મારી હાડલી.ને તે પાડો લઇન નાહું એમ કરીન ઉંદરો પાડો લઇન નાઠો. ઉંદરો પાડો લઇન વાટે વાટે જાતો તો ને વડલા હેઠ જાન પડી જાનવાળાં પાડો જુવે ઉંદરે જાનવાળાંન પુછયુ કે ભાઇ, ભાઇ તમુ હુ જુવો તરાં તેને કીદુ કે હમુ જાનવાળાં હારું પાડો જુવેએ તરાં પછી ઉંદરે કીદુ કે ભાઇ ભાઇ હુ તમુન પાડો આલુ ન તમુ મન માંહ આલજો. તરાં પછી ઉંદરે તેનાન પાડો આલ્યો ને પછી ઉંદરે કીદુ કે તમુ પાડો મારો તાંવેર હું મુફળાં ખાવા જાઉ એમ કરીન મુફળાં ખાવા જાતો રહ્યો. ઉંદરો મુફળાં ખાઇન પાછો આયો ન તેનાં કીદુ કે લાવ મારુ માહ તરાં જાનવાળાંને કીદુ કે માંહ ખાઇ ગ્યાં તરાં ઉંદરે કીદુ કે ને માંહ આલો તે લાવ મારો પાડો ને તે લાડી લઇને નાહુ. એમ કરીને ઉંદરો લાડી લઇને નાઠો.

તરાં પછી ઉંદરો લાડી લઇન નાઠો, નાઠો ન ઘેર ગયો ઘેર જઇન લાડી ને કીદુ કે માર હારું ઉનુ પાણી મેલ દે. આજ હું'થાકી ગ્યો સે: લાડીએ ઉનુ પાણી મેલ્યું પાણી ને ઘણીવાર ઉકાળ્યું તરા પછી બાડી ઉનુ પાણી ઘેર વાંહે લઇને ગઇ ઉંદરે લાડીન પુછયુ કે અબુકીયાં કે ડબુકીયાં? તરાં પછી લાડીએ કીધુ કે ડબુકીયાં એમ કહેતાંની હાતે ઉંદરો પાણીમાં કુદી પડ્યોને મરી ગયો. ને લાડી પાછી એના ઘેર જતી રહી.

ભાઇ-બુનની વારતા

પીનલ માવી

હાત ભાઇને એક બુન હતી. એક દન હાત ભાઇને બુન ઉજાડમાં હિકાર રમવા ગ્યા તા. તેમની બુનને તરહ લાગી. તે કેહવા લાગી કે દાદા મન તરહ લાગી. તારે તેના મોટા ભાઇએ કીદુ કે જયાં બગ ભમે તાં તળાવ સે તાં તુ જા તે તાં ગઇ પાણી ના મળે. તેને ઘણી જ તરહ લાગી તી. પાણી કયાંથી લાવવું. પછી તેને મોટે ભાઇએ વડલે ચડાવી અને કીદુ કે ઉપર પોલામાં પાણી સે એમ કરીને તેને સડાવી પછી મોટા ભાઇએ ભાલડી સડાવી એમ એક પછી એક એમ પાંસ ભાઇએ ભાલડી છોડી પણ ભાલડી તેને વાગી ન હતી. તરાં પછી હાતમાં ભાઇનો ભાલડી છોડવાનો વારો આયો. હાતમો ભાઇ ભાલડી સોડવા ના પાડે સે અને કે સે કે હું મારી બુનને ભાલડી ને છોડુ ને મારું ભલે આજ હિકાર ન મળે તો કંઇને પણ હું ના છોડું. એમ કરીને તેને ના છોડી. તરાં પછી છઠ્ઠા ભાઇએ ભાલડી છોડી અને તે ભાલડી તેની બુનને વાગી અને તે મરી ગઇ. એમ તેને મારી તેને કાપી ને તેના કટકા કર્યા. અને હાત ભાઇના હાત વાટા પાડયા. વાટા પાડીને હાત ભાઇએ હાત વાટા લી લીધા વાટા લીને છ ભાઇઓ ઘેર ગ્યા. અને છલ્લો ભાઇએ કીદુ કે તમુ સાલતા થાઓ. અને હું થોડી વાર રહીને આવુ છું. એમ કરીને વાહે રહી ગયો. અને તેની બુનનો જે વાટો લીધો તો તે વાટો જમીનમાં ખાડો ખુદીને દાટી દીદો. અને ગાંગરતો જઇને ઘેર ગયો.

તરાં પછી જયાં ખાડો ખુદીને વાટો દાટયો હતો ત્યાં વાહેણ ઉગી. એક દન જોગીડું ત્યાં જઇન સરકયું. જોગીડે વાહેણ ભાળી અને વિસારવા લાગ્યો કે આ વાહેણ કીતરી મોટી સે ઇની વાંહળી કાઢે એવું સે. એમ કરીને જોગીડે વાહેણ કાપી અને તેની વાંહળી બનાવી. તરાં પછી જોગીડો વાંહળી વગાડતો વગાડતો હાત ભાઇના ઘેરમાં નીકળ્યો તરાં પછી ઘેરામાંના નાના નાના સોરા જોગીડા ન ભાળસાં દોડયાં જોગીડું વાંહડી વગાડતુ જઇને મોટા ભાઇને ઘેર ગ્યુ. અને વાંહડીમાં ગીત ગાવા લાગ્યો.

- વાગ વાગ વાંહડી, વાગ વાગ વાંહડી આયું તારા મોટા ભાઇનું ઘેર.
- હું વાગુ જોગીડા, હું વાગું જોગીડા આયુ મારા વેરી નુ ઘેર.

તરાં પછી વાંહળી ને વાગી અને જોગીડું એક પછી એક એમ છ ભાઇના ઘરોમાં ફર્યો અને તરાં પછી જોગીડો વાંહડી વગાડતો જઇને સેહ્લા ભાઇના ઘેર ગ્યો અને વાંહળી વગાડવા લાગ્યોને વાંહળીમાં ગીત ગાવા લાગ્યો.

- વાગ વાગ વાંહળી, વાગ વાગ વાંહળી આયું તારા સેહ્લા ભાઇનું ઘેર.
- હું વાગુ જોગીડા, હું વાગુ વાંહળી આયુ મારા નાના ભાઇનું ઘેર.

એમ કરીને જોગીડું હાત ભાઇને ઘેર ફર્યુ અને વાંહળી વગાડતાં જાય જોગીડાને હાતે બધા સોરા હાત ઘરોમાં ફર્યા અને આહે-પાહેના મનખા કેહવા લાગ્યા કે આ જોગીડો વાંહડીમાં હું કે સે કે હામળો હાંમળો વાંહળીમાં હું ગીત ગાઇ સે. એમ સેહ્લા ભાઇના ઘેર વાંહળી વાંવી. તરાં પછી સેહ્લે જોગીડાને ખાવા આલ્યુ અને તેને હુવાન્યો. જોગીડાએ વાંહળી માથા નીચે મેલીને હુઇ ગ્યો. તરાં પછી નાના ભાઇએ વાંહળી જોગીડા પાહેથી છાની છાની લી લીધી ને ઇના ઘરની વાંહળી જોગીડાના માથા નીસા મેલી દીધી.

તરાં પછી હવારમાં જોગીડો વાંહળી લીને જાતો રહ્યો. ને જોગીડાની વાંહળી લઇને તેને કલાલામાં નાંખી દીધી તરાં પછી નાનો ભાઇ ને તેની બૈરી રોજના ખેતરમાં કામ કરવા જાતા રે. હાંજે કામ કરીને પાસાં ઘેર આવે ઘેર આવીને ભાળે તો માતેડીયે પાણી ભરીલું ઘેરમાં ભાળે તો ખાવાનું બનાવેલું.

તરાં પછી હવારમાં પાસાં બે જણાં ખેતરમાં કામ કરવા જાતાં રહ્યા ને બપોરનાં ઘેર પાસા આવ્યા આવીને ભાળે તો વાંહેદુ કાઢીલું પાણી ભરીલુ, ખાવાનું બનાવેલું. તરાં પછી બે જણાં વિસારવા લાગ્યા ને એકબીજા ને કેહવા લાગ્યા કે ઘેરમાં આ બધુ કામ કોણ કરી મેલે સે.

એતરે એક દન ભાઇ હેરો રહ્યો અને પછી ઇની બુન વાંહળી માંથી નીકળીને ખાવાનું બનાવી ને ખાઇને કબલામાં ઉતરી હતી ને તેને નાને ભાઇએ ભાળી કાઢી અને તેને કબલામાં ઉતરતાં સુટલી હાદી ને તેન પુછયું કે તું કોણ સે? તારે તેને કીદુ કે હુ સે તાર હુન સે એમ કીને પછી જમીનમાં ઉતરી હતી. તો તેને નાને ભાઇએ સુટલો હાદો ને સુટલો હી હાદીલો છોન્યો કોન તરા પછી સુટલાનો દાબુડિયો હણી ગ્યો. દાબુડિયો હણતાં નાનો ભાઇ પાસો હાવા ગ્યો. હાવા જાતાં તે વડાય ગ્યો ને સુટલો છોડ દીદો ને તે જમીનમાં ઉતરી ગઇ .

આદિવાસી બોલીઓનું **ઢોલ** સામયિક ભાષા કેન્દ્ર તરફથી પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે. પંચમહાલી ભિલી, કુંકણા ડાંગી, રાઠવી, દેહવાલી, પાવરીભિલી, અહિરાણી, ડુંગરી ભિલી અને ભાંતુ એવી આઠ બોલીઓમાં **ઢોલ** પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે ; અને વધુ ને વધુ બોલીઓને આવરી લેવાનો અમારો વિચાર છે. **ઢોલ**ની આ આવૃત્તિના તંત્રી છે **શ્રી. કરણસિંહ ભાભોર**, જે પંચમહાલની લોક સંસ્કૃતિના અભ્યાસક અને સામાજિક કાર્યકર છે.

પ્રકાશન
ભાષા સંશોધન-પ્રકાશન કેન્દ્ર, વડોદરા
મુદ્રણ
મહારાજા સયાજીરાવ યુનિવર્સિટી પ્રેસ, વડોદરા

ISSN : 0971 9156... 97